SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA I
BROJ 28

Adresa uredništva i administracije:
Francuska 7 — Telefon: 28-098

BEOGRAD, UTORAK, 24 AVGUST 1948

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO
UTORKOM

PRIMERAK
3 DINARA

RATNI ZLOČINCI U SLUŽBI IMPERIJALISTA

Velibor GLIGORIĆ

Suđenje pedesetorici ustaških zločinaca i terorista u Zagrebu svakim je danom sve slikovitije isticalo povezanost legla terorističkih i špijunskih akcija organizovanih od imperijalista u inostranstvu protiv naše države i drugih država narodne demokratije. U svetlosti dokumenata, činjenica i priznanja uhvaćenih u zajedničkoj zločinačkoj sprezi pojavljuju se i pretstavnici imperijalizma, i pretstavnici Vatikana, i sav ostatak fašizma, onaj koji je za vreme prošlog rata pustošio okupirane zemlje, palio, klao, mučio, ubijao, masovno uništavao slobodoljubive narode. Sve što je neprijateljsko prema napretku čovečanstva i slobodnom razvitku naroda udružilo se sa najokorelijim i najgnusnijim razbojnicima za nova krvoprolića, nove zločine.

Ratni zločinci, čija su zloglasna imena zapamtili naši narodi kao čudovišna po svireposti i razbojništvima, odgovarali su i za svoje ratne zločine pred narodnim sudom u Zagrebu. Danas je sasvim jasno zbog čega oni nisu bili izručeni narodnoj vlasti naše zemlje. Izručivanje narodnoj vlasti sabotirao je njihov visoki protektor Vatikan sa papom na čelu, zajedno sa vojnim i civilnim pretstavnicima imperijalista zapadnih zemalja, ma da je to izručivanje bio dug saveznika iz rata prema svečanim obavezama datim u ime mira na završetku rata, dug takođe prema sopstvenim žrtvama, prema onima koji su život dali da fašizma i fašista više ne bude. Zločini koje su uhvaćene ustaše izvršile za vreme rata opšte su poznati, i po obimnosti i grozoti divljaštva u ubijanju ističu se sred zločinstava izvršenih od strane fašizma. Umesto da ih saveznici iz rata izruče odmah i bez dvoumljenja, ovi zločinci uživali su punu zaštitu, slobodu kretanja, stvorene su im mogućnosti da putuju po Italiji, zapadnoj Nemačkoj, Austriji, Španiji, Francuskoj. Štaviše, ubačeni su u našu zemlju, s nalogom da po tragu krvi koju su pod nemačkom komandom prolili u masovnim pokoljima za vreme rata zadaju nove razbojničke udarce onima koji su se rame uz rame sa savezničkim vojskama borili da se fašistički zločini i fašistički razbojnici iskorene.

Iz iskaza ustaških zločinaca pred sudom utvrđeno je da je njihovo spasavanje od odgovornosti za ratne zločine izvršeno u okrilju Vatikana. Papin blagoslov pao je na glave mnogostrukih ubica, izroda narodnih. Koljački nož, čiji nacrt je dao sam Pavelić, »dobar Hrvat i dobar katolik«, kako ga je papa komplimentirao, osvećen je svetom vodicom. Vatikan je od svojih samostana stvorio skloništa za ratne zločince. Zavod Svetog Jeronima sa svim svojim verskim ornamentima, svetiteljskim statuama i raspećima, postao je stanica za spasavanje, jazbina ustaških zlikovaca. Oni koji su upravljali strašnim masovnim istrebljenjima naroda u Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj i direktno kao koljači učestvovali u njima, postali su visoki funkcionari u Vatikanu, crkveni učitelji i pedagozi. Veza Vatikana sa masovnim pokoljima nad našim narodima za vreme rata, sa logorima smrti kao što je Jasenovac, sa divljačkim masakriranjem naroda sa Kozare, žena i dece, sa paklenim ustaškim jamama obelodanjena je na sudu. Pop Krunoslav Draganović, koji je jedan od glavnih zločinaca pri istrebljivanju naroda sa Kozare, sada je profesor sveučilišta i jedan od vodećih ljudi u zavodu Svetog Jeronima. Preko njega Vatikan otvara zatvorska vrata ratnim zločincima, organizuje transporte koljača za profašističku Argentinu, preko njega se vrši povezivanje ovih zločinaca sa imperijalističkom obaveštajnom službom i uska saradnja sa zapadnim imperijalistima za ugrožavanje razvitka zemalja u kojima vlada narodna demokratija.

Oni koji su svirepim ubistvima i divljačkim mučenjima uništavali decu, pevali su u horu pred visokim klerom »dušebrižnika« u Vatikanu. Trebalo bi još samo da tim horom diriguje fratar Majstorović, onaj koji je svojom rukom izvršio najviše mučenja i pokolja u logoru Jasenovcu. Horubica u papinim dvorima, to je slika iz Danteovih ilustracija pakla. Ta horska svečanost ratnih zločinaca izvedena pred »bogobojažljivim« fratrima jedan je vid one krvave svečanosti orgijanja u pokolju izvršenom na Božić 1941 u Jasenovcu, kada su ovi horisti pucali u ljudsko meso, u žene i decu, nasumce, iz zločinačke obesti, a sve radi bilansa uništenja ljudskih života koji će biti sračunat u vatikanskim kancelarijama. Jasenovački dželat, dušebrižnik fratar Majstorović, za Vatikan i njegovog poglavara izvesno »dobar Hrvat i dobar katolik«, zaslužio je po broju »uzetih« duša da mu se podigne počasna bista u zavodu Svetog Jeronima.

Pretstavnici imperijalizma, ne mogući da nađu u našoj zemlji oslonce za špijunažu i terorističke akcije, uzimaju u službu ove ratne zločince koji nemaju otadžbine, nemaju više ni lika čoveka. »Literaturnaja Gazeta« prenela je vest iz rumunskog lista »Universul« o sastanku američkih generala u Frankfurtu na Majni u junu mesecu sa bivšim nemačkim generalima Guderijanom i Galderom u cilju organizovanja špijunaža i terorističkih akcija u zemljama narodnih demokratija. Iz iskaza ratnih zločinaca, ustaša i terorista, uhvaćenih odmah pri dolasku u Jugoslaviju, vidi se da se mreža špijunskih akcija i terorističkih obuka razapinje među onima koji su pobegli od odgovornosti iz zemalja narodnih demokratija, da se pojavljuju špijunske organizacije neprijateljske prema demokratskim narodima, organizacija u službi imperijalista kao što je »Zelena internacionala«, skupina bankrotiranih buržoaskih političara i narodnih izdajnika, da se konci špijunskih i terorističkih akcija uperenih protiv zemalja narodne odvijaju iz raznih imperijalističkih vojnih i civilnih biroa, uključivši tu i papine dvore i da obuhvataju emigracije Jugoslavije, Poljske, Bugarske, Čehoslovačke, Rumunije, »raseljena lica« i ratne zločince. Pavelić, Maček, Fotić, Milan Gavrilović, nalaze se u jednom istom zmijskom klupku, registrovani pod numerama u kartotekama špijunskih biroa, sa šifrovanim »vezama« koje su ih za vreme rata vezivale i za fašiste. Ove špijunske »veze« koje spaja jedne za druge imperijalistički plan razaranja života i slobode naroda povezale su ujedno i Velikosrbe i Velikohrvate i katolike Pavelićevog soja i Ljotićeve pravoslavce. Oni koji su pripremali teren fašističkom porobljavanju razbijanjem bratstva i jedinstva naroda zbratimjeni su u vatikanskoj kasi i u blagajnama špijunskih fondova imperijalista.

Suđenje pokazuje kako se stavilo sve u pokret u imperijalističkom taboru da se po svaku cenu naškodi zemljama narodne domokratije. Stvaraju se škole i kursevi za obuku špijuna i agenata u terorističkim i špijunskim akcijama, izvlače se stručnjaci za taj rad iz redova agenata i funkcionera gestapoa, specijaliste »fabrika smrti«, majstori krematorijuma, uspostavljaju se nekadašnje veze gestapoa, oživljava se ona fašistička aparatura koja je služila za ubacivanje pete kolone u zemlje koje je trebalo iznutra razbiti, pa okupirati, stvaraju se špijunske baze među fašistima u Italiji, zapadnoj Nemačkoj, Austriji, Španiji i Francuskoj. Bande fašističkih ratnih zločinaca upotrebljavaju se protiv ustanaka patriota antifašista.

No razlika je velika između terena na koji se ovog rata spustio gestapo i terena na koji želi da se iskrca špijunaža američko-engleskih imperijalista. Kada je gestapo formirao pete kolone, veliku pomoć ukazala mu je buržoazija na vlasti, uplašena za svoje gospodareće pozicije. Teren je bio unutrašnje raskomadan, rovit, iskidan korupcijama, nestabilnom o omraženom političkom upravom i vlašću, vojskom koja je formirana nasilno, pod presijom, sa nesposobnim i podmitljivim vođstvom. Agresor je imao pomagače u državnom i vojnom aparatu zemalja koje je hteo da napadne. Drugojačiji je sasvim teren na kome je gospodar narod sam. To su morali uvideti imperijalisti kada su bili prinuđeni da vrbuju za agente one koji su na glasu u svojoj zemlji po zločinima, po fizičkom i materijalnom upropašćavanju naroda, koji nemaju nikakvog korena u svojoj zemlji u kojoj postoje hiljadama porodica koje su u crno zavili. Oni su to morali uvideti i u samom faktu da su ustaški zločinci, koje su snabdeli lažnim imenima i lažnim ispravama, pali u ruke vlasti čim su se pomolili na granici. To svedoči o snazi naše nove države, o njenoj unutrašnjoj čvrstini, unutrašnjem jedinstvu, kompaktnosti koja je neprobojna. Imperijalistička špijunaža ima pred sobom zemlju snažnu, na sigurnim temeljima, zemlju koja se napredno razvija ka socijalizmu, jer taj razvitak nose narodi koji su iskovali u borbi protiv fašizma svest o svojoj istoriskoj ulozi i o opasnosti koja im preti od strane imperijalista.

Ubacivanje agenata iz inostranstva u našu zemlju pokazalo se u punoj meri avanturističko i dalo je mogućnosti našim narodima da sagledaju podzemni rad imperijalističke špijunaže i metode toga rada. Dalo je i mogućnosti da se Vatikan istera iz kamuflaže svojih religioznih rituala i licemerne pobožne hrišćanske »čovečnosti«, da otvori javnosti svoje dvore i da u svojim odajama pokaže i zločinačku jazbinu u kojoj su još sveži krvavi tragovi jasenovačkih žrtava, žena i dece, poklanih od »dušebrižnika«, da neoborivo iznese jasno i nepobitno na vidik i svojim vernicima i celom svetu svoju potstrekačku ulogu u pokoljima i kaznenim ekspedicijama izvršenim od »pobožnih« ustaša za vreme fašističke okupacije, pod vođstvom »dobrog Hrvata i dobrog katolika«, kakvu je pohvalnicu izdao papa zločincu, izdajniku i špijunu Paveliću za sva ona divljaštva i zverstva, izvršena u Jugoslaviji pod njegovom komandom. Ubačene ustaše, umesto križarske vojske i mačekovih odreda »Zelene internacionale« po hrvatskim šumama (priviđenja koja su ispunjavala njihovu razbojničku maštu u zavodu Svetog Jeronima i drugim jazbinama) — našli su organe narodne vlasti. Uprava državne bezbednosti koja je izrasla iz narodnooslobodilačke borbe, iz borbe protiv fašizma ubedila je još jednom imperijalističku špijunažu da je intervencija organa narodne bezbednosti hitra, dostižna i efikasna.

Našim vlastima pali su u ruke krupni ratni zločinci. Tu su i oni iz glavnog štaba Pavelića kao što je Kavran, i oni koji su upravljali logorom Jasenovac kao što je Miloš, i oni koji su bili najljući i najsvirepiji dželati u pokoljima naroda. Čitav divlji krvoločni zverinjak sedi na optuženičkoj klupi. Pred sudom se izlažu slike užasnih prizora mučenja i ubijanja koja su izvršili sadašnji emisari Vatikana i imperijalizma. Čovek se ubija kao ptica, iz lovačke pušje. Dete se muči sadizmom koji je prevazišao sva varvarstva zabeležena u istoriji. Tu se živi spaljuju, tu se vrše umorstva strašnom smrću postupnog gušivanja. Tu je gvozdena šipka koja lomi vratne žile, tu su iskopane oči koje se bacaju na gomile. Tu su najstrašnije i najkrvavije one jame u koje ustaši koljači bacaju i žive i mrtve. Leševi koji padaju u jame ubijaju živoga, a u raskopanoj jami nalazi se mati u sedećem stavu sa otsečenom glavom deteta u krilu. Kako poema Gorana Kovačića »Jama« postaje prodiruće tragično živa i istinita u svetlosti iskaza svedoka na sudu o ustaškim zverstvima! Uhvaćene ustaše i sami opisuju svoja zverstva. Opisuju ih mirno, ravnodušno, bez uzbuđenja, kao da imaju uvek na umu da su papi simpatični zbog ovih zločinstava i da su im sva ubistva oproštena u molitvama i crkvenim službama u samostanima gde su prali krvave ruke u svetim vodicama. Pretstavnici američkog i engleskog imperijalizma šalju takva čudovišta u našu zemlju da njihovom pomoću izgrade baze za svoju »čistu demokratiju« i svoju »humanost«, za svu svoju demokratsku maskaradu iza koje se krije najsurovija eksploatacija i porobljivačka politika, a koja nosi u sebi srozavanje čoveka.

Suđenje ustaško-četničko-mačekovskim agentima zapadnog imperijalizma, završeno ovih dana u Zagrebu, otkrilo je da su špijunska legla u Italiji, zapadnoj Nemačkoj i Austriji usmerila svoje akcije na Sovjetski Savez, Jugoslaviju, Poljsku, Čehoslovačku, Bugarsku, Rumuniju. Neprijatelji socijalizma i narodne demokratije ne biraju sredstva i oruđa za izvršenje svojih imperijalističkih ciljeva. Naročito prema tim zemljama imperijalisti se služe ratnim zločincima, izdajnicima i gangsterima, oprobanim u fašističkoj praksi. Pošto je na suđenju u Zagrebu, gde su sedeli na optuženičkoj klupi svi do jednog od ubačenih zločinaca, špijuna, nepobitno dokazano da su iste sile pripremale i dalje pripremaju planove iz istih izvora protiv svih ostalih zemalja narodne demokratije, suđenje u Zagrebu moralo bi u velikoj meri zainteresovati narode okupljene u demokratskom, antiimperijalističkom taboru. Neprijatelji demokratije i mira koji su razotkriveni i osuđeni u Zagrebu neprijatelji su i Sovjetskog Saveza i zemalja narodne demokratije. Tim neprijateljima zadat je porazan udarac, a to je od neocenjivog interesa za zemlje i narode antiimperijalističkog tabora, za radničke pokrete svih kapitalističkih zemalja. Pokušaj imperijalista da svojim bandama ratnih zločinaca upadnu u novu Jugoslaviju — slomljen je u samom začetku. To je veliki uspeh narodne vlasti u novoj Jugoslaviji, to je još jedna pobeda ne samo naših naroda koji pod rukovodstvom Komunističke partije sigurno izgrađuju socijalizam, nego i naprednih demokratskih snaga u svetu, jedna pobeda naprednog čovečanstva.

O PITANJU OBRADE NARODNIH PESAMA I IGARA

Tanasije MLADENOVIĆ

U poslednje vreme kod nas je neobično jako i na nov način poraslo interesovanje za narodnu umetnost. I stručnjaci i nestručnjaci, i muzički i drugi kulturni radnici i stvaraoci ovom pitanju, danas više nego ikada ranije, poklanjaju svoju pažnju. Masovne organizacije, razna kulturno-umetnička društva i prosvetne ustanove, potsticani i zahtevima »odozdo«, usled neobično naraslog interesovanja naroda za kulturu i kulturne i umetničke tekovine, takođe su se poduhvatile posla oko popularisanja i iskorišćavanja ovog neizmernog bogatstva koje leži u narodu. Narodne pesme i igre, manje ili više obrađene, manje ili više uspešno doterane, očišćene od nepotrebnih kafanskih i drugih štetnih nanosa, manje ili više »stilizovane«, postale su redovan i stalan — pa zato i vrlo važan — deo programa na svim našim kulturno-umetničkim priredbama i manifestacijama.

Ovo izvanredno veliko interesovanje za folklornu umetnost, koje se kod nas na svim stranama tako očevidno manifestuje posle oslobođenja, nikako ne treba smatrati nekom slučajnom, pa ni privremenom pojavam. U svim revolucionarnim epohama i revolucionarnim pokretima zadatak demokratizacije umetnosti, njenog skidanja sa tobožnjeg vanklasnog i natklasnog pijedestala i vraćanja »prostom«, »običnom« čoveku iz mase, usko je bio povezan sa zadatkom njenog idejnog, sadržajnog i tematskog prečišćavanja i osvežavanja. Izvori tog prečišćavanja i osvežavanja, između ostalog, mogu biti, i jesu, i motivi i teme sadržane u narodnoj umetnosti, u folkloru. Sva velika muzička dela klasike, uostalom, imaju svoju čvrstu bazu na motivima narodnog melosa, bez kojih se ne bi mogla ni zamisliti. Narodna pesma i igra, kao i narodna poezija, pružaju muzičaru, kao i pesniku, umetniku uopšte, neiscrpno vrelo inspiracije i rezervoar motiva, koje oni treba da višim i savršenijim izražajnim sredstvima razviju dalje i podignu na viši i savršeniji umetnički nivo.

Umetnost, da bi bila narodna, mora ne samo da bude, po svome sadržaju i svojim glavnim, osnovnim intencijama, namenjena narodu, nego i da, u određenoj i potrebnoj meri, u određenim i potrebnim elementima, polazi od naroda. I u muzici i u literaturi ovo jedinstvo je, kad ga je bilo, do sada davalo velike rezultate. Razume se, do ovakvih rezultata se dolazilo, i moglo doći, pod određenim društveno-istorijskim uslovima i okolnostima. Takva pojava bi danas, recimo, bila nezamisliva na kapitalističkom Zapadu, gde umetnost rapidno, iz dana u dan, i iz časa u čas, zajedno s kapitalističkim sistemom, preživljava svoju tešku krizu, opštu dekadenciju i raspadanje, a narodne mase nemaju uslova da budu stvaralački subjekt. Buržoazija, kao klasa koja je odigrala svoju istorijsku misiju, kao klasa koja danas vuče celokupni društveni razvitak u nazadak, u regres, i na umetničkom i opštekulturnom planu, preko svojih »ideologa« i »kulturnih« barjaktara, dekadenata svih boja i dlaka, ne može a da ne ide u takozvani larpurlar, nadrealizam, kubizam, u stotinu raznih »izama«, tj. u krajnjoj liniji, u mistiku i negiranje svake prave umetnosti. I baš usled te okolnosti, u još jačoj svetlosti se ističe pravi značaj i važnost kulturne revolucije koja se vrši u našoj socijalističkoj domovini, u još jačoj svetlosti se ističe sav revolucionirajući značaj rasta socijalističke kulture u Sovjetskom Savezu, koji nam je služio i služi kao obrazac i primer i koji nam pruža bogato iskustvo teorije i prakse socijalističkog realizma.

U svome radu naši umetnici — a kada je reč o narodnoj pesmi i igri, onda muzičari i koreografi u prvome redu — moraju da se drže kako principa socijalističkog realizma, tako i iskustava (koja su u tom pogledu dragocena) ne samo naših, nego i svetskih, naročito ruskih, klasičara. To, međutim, ne znači da treba težiti za nekom »folklorizacijom« naše muzike. »Folklorizacija«, sama po sebi, nije ništa manje opasna od ostalih skretanja u umetnosti, jer vodi njenom srozavanju u primitivizam. A socijalistička kultura znači uzdizanje narodnih masa.

U svakom slučaju, po našem mišljenju, folkloru se može prići trojako: ili kao umetnik koji na bazi folklora hoće da stvara nova umetnička dela, umetnička dela na višem stupnju, više muzičke forme, ili kao umetnik koji folklorne tvorevine naroda želi da očisti od svega što se na njima, usput, nagomilalo i nakupilo a što je narodu i narodnom duhu tuđe — to su takozvane »obrade«, to je posao »obrađivanja«; ili, najzad, kao umetnik koji želi da prikuplja i odabira sirovi folklor, onakav kakav je na izvoru, bez ikakvog doterivanja.

Prvo pitanje, mislimo, da je jasno i o njemu ne treba diskutovati, jer je principijelno prečišćeno; jedino bi se moglo diskutovati o ovom i onom konkretnom muzičaru, o ovom ili onom konkretnom muzičkom delu, što ne bi spadalo u okvir ovog članka.

Što se tiče »obrada« i sirovog folklora, tu se čitava stvar sasvim drukčije postavlja. Obrađivanje narodnog melosa, koje se kod nas već duže vremena prilično sistematski vrši, nailazi i kod nekih naših muzičara i kod naroda na sasvim različit prijem. U nedavnoj anketi, koju je poveo »20 oktobar« i koja je, nažalost, prekinuta, neki naši muzičari (Živković, Danon, Baranović, Bandur, Vukdragović, Hristić, Konjović, Logar i Milošević) izneli su svoje mišljenje o tom problemu. Većina pomenutih kompozitora se slaže da narodne pesme i igre principijelno treba obrađivati, ali se u pogledu, da tako kažemo, metoda obrađivanja razilaze. Trojica od njih (Živković, Baranović i Logar) u suštini su protiv dosadašnjeg načina obrađivanja i smatraju da se folklor može davati samo onakav kakav se nalazi na izvoru ili kao kompozicija umetničke forme. Ovi kompozitori su, dakle, protiv »sredine«, protiv obrada.

Moramo istaći da obrade nisu naišle na dobar prijem ni kod jednog dela publike i da se o njima uveliko, i uglavnom negativno, diskutuje u redovima slušalaca radio-emisija. Ova pojava je rezultat, prvo, nenaviknutosti jednog dela naše publike, čiji je ukus prilično iskvaren kafanskim i buržoasko — sladunjavim interpretiranjem narodnog melosa, na obrađene, doterane i očišćene narodne pesme i, drugo, još nedovoljnog snalaženja naših kompozitora u ovom poslu, u kome oni, zasad, pored nekih nesumnjivo dobrih postignuća, pokazuju i dosta lutanja. Od tri stotine obrada, koliko ih otprilike do sada ima, jedva trideset procenata se može primiti kao potpuno zadovoljavajuće, i ne samo kao zadovoljavajuće, nego kao obrade koje, zadržavajući u svemu melodiju i ritam originala, spasavaju naš narodni folklor od daljeg kvarenja i propadanja. Prema tome, ne možemo se nikako složiti s mišljenjem Stane Đurić-Klajn, koja, u svome članku »Konture našeg stvaralaštva« (»Muzika« br. 1), tvrdi da obrade nisu stekle masovnost »više usled iskvarenog ukusa široke slušalačke publike i pogrešnog pojma o narodnoj pesmi no usled nedostataka samih obrada«. To je samo jedna strana medalje, a treba pogledati i drugu — onu koja leži u samim kompozitorima i u njihovom načinu i metodu prilaženja narodnim pesmama i igrama.

Mi smatramo da taj metod nije uvek bio ni pravilan ni naročito srećan. Narodno stvaralaštvo je umetnost, istina ponekad primitivna po formi i sadržini; istina, ponekad naivna, ali umetnost, ponekad vrlo visoka. I ko god joj prilazi sa nekim drugim shvatanjima, sa težnjom da, prilikom njenog obrađivanja, pronalazi u njoj ne znam šta »novo« i »neobično«, — neće uspeti u svom poslu. Narod to neće primiti, i ima pravo da ne primi sve ono što iz osnova odudara od narodne melodije i ritma, sve ono što pretstavlja običnu kakofonijsku zbrku »na narodne motive« i, prema rečima Ždanova, samo rastrojava nervni sistem, — a takvih je obrada, moramo priznati, bilo u priličnoj meri.

Zadatak je naših kompozitora, kao i svih ostalih radnika na polju kulture, da osluškuju i glas masa. Primamo da mase mogu, usled još niskog kulturnog nivoa i nerazumevanja, da se povode za raznim štetnim, u ovom slučaju kafanskim, shvatanjima u interpretaciji narodnih pesama, ali u osnovnom — one ne greše. One vrlo dobro znaju i umeju da razlikuju vino od vode, dobru obradu od loše, kakofoniju od melodije. Tim pre, što se ovde radi o **narodnim**, a ne o ne znamo kakvim melodijama.

Poseban posao i zadatak pretstavlja sakupljanje i odabiranje sirovog, autentičnog folklora, onakvog kakav se on nalazi na samom izvoru, u narodu. Ovo ogromno bogatstvo još ni iz daleka nije kod nas ispitano i iskorišćeno. I tu treba odabirati dobro od sumnjivog. Narodne pesme i igre, naročito one najranije, trpe stalne promene i iz generacije u generaciju menjaju svoj lik. Ovo može da bude i korisno, ali je najčešći slučaj da dolaze u nevešte i nespretne ruke sumnjivih muzikanata koji ih onda, raznim dodavanjem i »ulepšavanjem«, kvare.

Nekog sistematskog i kritičkog prikupljanja narodnih pesama u narodu do sada nije bilo. Ovim poslom su se, uglavnom, bavili na svoju inicijativu pojedini naši muzičari i muzikolozi (kod Srba Milojević, Manojlović, Konjović, Vasiljević), koji, prema nepotpunim podacima, raspolažu danas sa zbirkom od ukupno 10—15 hiljada zabeleženih melodija. Zašto oni ili njihovi naslednici (ovde je reč o Milojevićevim naslednicima), to i dan-danas drže u svojim fijokama a ne stavljaju ih na raspoloženje narodu — to je, čini nam se, posebno pitanje.

Beleženje narodnih pesama i igara na samom terenu, onde gde su i nastale, i na instrumentima na kojima se u narodu obično izvode, ima višestruki značaj za našu muzičku kulturu. Na taj način će se, pre svega, najbolje sačuvati narodne melodije od svih eventualnih budućih kvarenja i nespretnih izmena. Drugo, na taj način će naši kompozitori, i za obrađivanje i za svoj rad na kompoziciji umetničke forme na bazi folklora, dobijati materijal iz prve ruke, a ne, možda, tek iz desete. I, najzad, na taj način bi se sabrao bogat materijal i za šire naučno obrađivanje našeg narodnog melosa, njegovih osobina i karakteristika.

U svakom slučaju, bilo da se narodne pesme i igre daju u svom izvornom, sirovom stanju, bilo da se obrađivanjem čiste od nepotrebnih nanosa, one ne smeju da se falsifikuju. Ono što je osnovno u njima — narodna melodija i ritam —, to mora da bude sačuvano prilikom svih beleženja i obrađivanja, inače beleženje nije beleženje, niti je obrada — obrada. Svako preterano, da se laički izrazimo, »profinjavanje« i »modernizovanje« originalne narodne melodije i ritmike vodi u štetno eksperimentisanje, koje, u krajnjoj liniji, iskrivljuje i tu melodiju i tu ritmiku. S druge strane, svako suvišno insistiranje na onim »pravim« narodnim, sirovim elementima u narodnoj pesmi i igri, da bi što »originalnije« zvučalo, — vodi u primitivizam, u ono, već poznato, primitivno i neskladno drndanje raznih instrumenata, koje smo imali prilike toliko puta da čujemo u našim radioemisijama.

Naći meru između toga dvoga, to je zadatak naših kompozitora. Kada taj zadatak bude rešen, kada se pravilno metodski bude pristupilo narodnim pesmama i igrama, onda će one biti i sačuvane od daljeg degenerisanja i propadanja i biti podignute na jedan viši, kulturniji stepen. A reč je o jednom još nedovoljno ocenjenom velikom blagu.

Izložba sovjetske književnosti na ruskom jeziku u Moskvi

U Državnom književnom muzeju u Moskvi priređena je izložba sovjetske književnosti na ruskom jeziku u poslednjih trideset godina. U pet velikih dvorana izloženo je oko dve hiljade knjiga, rukopisa, dokumenata, novina, ilustracija i potreta. Naročita prostorija posvećena je Gorkom i Majakovskom. U drugoj dvorani su izložene knjige iz prvih godina posle revolucije — knjige Serafimoviča, Fedina, Fadejeva i dr. U trećoj dvorani su knjige izdate u doba staljinskih pjatiljetki. Jedna dvorana je posvećena ratnoj književnosti, a u posebnom odeljenju nalazili su se pisci lenjingradske blokade — Tihonov i Vera Inberova. Za trideset godina izdato je 873.000 knjiga u tiraži od **jenanaest milijardi primeraka.** Sovjetska ruska književtnost prevedena je na devedeset jezika ostalih naroda SSSR i na 31 strani jezik.

JUBILARNO IZDANJE DELA V. G. BJELINSKOG

Prilikom stogodišnjice od smrti velikog ruskog kritičara V. G. Bjelinskog, Državni izdavački zavod (Goslitizdat) izdao je kritičke radove Bjelinskog u tri sveske. U prvom delu nalaze se ove studije i članci: »Književna maštanja«, prvi od njegovih značajnijih članaka o književnosti, objavljen 1843 g., potom »O ruskoj noveli i o novelama Gogoljevim«, članci o pesmama V. Benedikta i Kaljcova, članak o »Junaku našeg doba« Ljermontova i o njegovim pesmama. U drugom delu nalaze se teoretski članci o deobi poezije prema vrstama i formi, o ideji u umetnosti, o opštem značaju reči književnost, »Govor o kritici«, tri studije o »Mrtvim dušama«, ocena o Njekrasovljevu almanahu »Fiziologija Peterburga« i, najzad, studija o I. A. Krilovu, u kojoj je izvanredno pronikao u duboko narodni i realistički karakter slavnog ruskog basnopisca. U trećem delu nalaze se pregledi književnosti za godine 1845, 1846 i 1847, potom jedanaest članaka o Puškinu, rasprava o Gogolju s poznatim pismom »ljutitog Visariona«.

Ideolozi i izvršni organi „Civitatis dei“

Sigurno je da bi se čak i Tertulian, koji je prvi formulirao omiljelu parolu Crkve: »Credo quia absurdum est« zgrozio nad absurdnošću i cinizmom izjave popa Krunoslava Draganovića (koju masovni ubojica Ljubo Miloš navodi na suđenju) da je »NDH« bila Civitas Dei — zemlja božja.

Teolozi su, istina, počev od Avgustina, na razne načine opisivali zemlju božju (obećavali su je redovno poslušnim vjernicima tek na onom svijetu). No da će se naći svešteno lice koje će za stvarnost Jasenovca, Gradiške i Jadovna, za »državu« poprskanu krvlju od čizme običnog stražara do nadbiskupskog križa izjaviti da je to upravo bila zemlja božja — zato je bilo zaista potrebno dočekati eru Pavelića, Hitlera, Parnella i Pia XII.

Na optuženičkoj klupi sjede funkcioneri, izvršni organi i ideolozi «zemlje božje« koji su pokušali da je ponovno obnove.

Ljubo Miloš. Bilansa djelatnosti tog krupnog mladića koji skrštenih ruku sjedi u zelenoj engleskoj uniformi bila je tisuću i tisuću izmrcvarenih, zaklanih i streljanih logoraša. Svoju je karijeru počeo kao činovnik Luburićevog ureda, a od mjeseca studenog 1941 bio je zapovjednik radne službe u logoru 3 u Jasenovcu.

Ravnodušno je opisivao Miloš masovne likvidacije.

Predsjednik: Da li je bilo slučajeva da je neki zatočenik bio samo onesviješten ili ranjen?

Optuženi Miloš: Vjerujem da je bilo.

Predsjednik: A šta se radilo s njima?

Optuženi: Ako su bili onesviješteni tako su ih sahranili.

Predsjednik: Onako žive?

Optuženi: Da.

Do njega sjedi Ante Vrban, na mršavom licu prolaze drhtaji uhvaćene zvijeri. Ubijao je, kako sam kaže, kao i svi ostali. No po iskazu svjedoka bio je jedan od najokrutnijih koljača. Na Oštarijama je učestvovao u likvidaciji 600 Židova, ali se više ne sjeća kad je zapravo bio pokolj cigana u Gradišci. Trovao je djecu od 2 do 10 godina: »Odveli smo ih u jednu sobu, nije bila velika ni 4 x 4 metra. Onda sam bacio plin«.

Zapovjednik svih ustaša

Božidar Kavran, jedna od centralnih ličnosti ustaške terorističke emigracije. Po zvanju je magister farmacije. Tim se je zvanjem, još od studentskih dana, najmanje bavio. No čini se da ipak nije htio izgubiti svaku vezu sa »strukom« pa je odmah 1941 prisvojio jednu židovsku drogeriju.

Općenito on se smatra »ideologom« i krivo mu je što na optuženičkoj klupi sjedi zajedno s »običnim« banditima. Između svog »ideološkog« rada i Jasenovca on ne bi htio vidjeti nikakve veze.

No koji je bio ideal toj »profinjenoj« duši? Maks Luburić, za koga smatra da je najveći Hrvat koji se u poslednje vrijeme rodio.

Poslije bjegstva iz zemlje Kavran je u Austriji i Italiji svesrdno radio na tome da odgoji što veći broj koljača koji će biti dostojni lika Luburićevog. Održavao je kurseve za teroriste, održavao veze sa imperijalističkim špijunima, izgrađivao je platformu i direktive za »rad« terorista koje će ubaciti u Jugoslaviju.

Teoretičari i praktičari klanja

Kavran nije jedini »teoretičar« među optuženim. U tom spletu »političara«, agenata, popova, štrajkbrehera, profesionalnih ubojica (što su svi oni direktno ili indirektno bili) nalazi se i Vjekoslav Blaškov. Zdepast, izbuljenih očiju, čelave glave obrasle nekim mahovinastim okvirom. Odgovara drsko. Ako se kriminalne osobine zaista odražavaju na vanjštini, on, Vrban i pop Liko klasični su primjerci iz Lombrozovljeve galerije.

Blaškov je šta više »radnički teoretičar«. I to ne od jučer. Već se kao tajnik podružnice HRS-a pokazao aktivnim štrajkbreherom radničkog jedinstva i denuciantom.

»Marksističke organizacije među hrvatskim radništvom ubačene su od naših narodnih neprijatelja i one moraju biti uništene i likvidirane«, pisao je 1940 i potpuno je logično da će poslije nekoliko godina taj bjesomučni liferant hrvatskih radnika za njemačke tvornice, u članku »Europa i boljševizam«, apostrofirati Göbbelsov govor kao »glas savjesti čovječanstva«. Skladno toj svojoj göbbelsovskoj »savjesti« on dalje tvrdi: »Nijedna mjera koja se protiv židova poduzima ne može biti nečovječna«.

Svojim načelima ostao je vjeran do kraja. Samo poslije rata ovaj »radnički ideolog« pretvorio se u praktičara — terorista. Na to da će se radnička država znati efikasno braniti od takvih ideologa nije računao.

Jedan do drugog sjede »teoretičari« i »praktičari« klanja.

Šef policije u Gornjem Vakufu i Bugojnu, Branko Kuštro, vjerovatno nije mislio da će mu ime postati geografskim pojmom. Pa ipak jedna jama u blizini Bugojna zove se Kuštrina jama. Ovamo je bacao leševe onih koje je dao pobiti i one koje je sam ubijao. Ime njegovog kolege, šefa policije u Sarajevu Emila Tuka postalo je također pojmom. Sinonimom najzvjerskijih mučenja koje ljudski um može izmisliti.

Na uspostavljanju poredka u kome bi Tuke ponovo izricale presude prijakih sudova, Paniči predavali svoje vlastite žene na likvidaciju, a Blaškovi trgovali radničkim mesom, radio je i velečasni Liko. Naravno, i taj svećenik markantnog profila s naočalima bio je samo — »teoretičar«.

Svi putevi vode u — Vatikan

Nepogriješivim instinktom (ili to nije bio samo instinkt?) bježale su poražene ustaške glavešine pod okrilje rukovodilaca »ecclesiae militans«. Uostalom prije ovog procesa nije bila nejasna uloga Vatikana u zaštićivanju ratnih zločinaca, njegovo savezništvo u imperijalističkoj zavjeri protiv svega što je progresivno i miroljubivo u svijetu.

Revnosno zauzimanje za ravnatelje oswiecimskih krematorija i fašističke zločince svih boja i nacija nije dopuštalo sumnje da će i Pavelićevi i Mačekovi »bojovnici božji« s ugroženog antemuralisa biti lijepo primljeni.

Te prijateljske veze su imali već (ne samo sa Stepincem) s onim kardinalom iz »međunarodne komisije« koji je u Jasenovcu utvrdio da je sve u najlepšem redu

Uopće, u ovoj vrlo neduhovnoj akciji špijunskih izvještaja, mitraljeza, radio-stanica i diverzantskih planova neobično se često susrećemo s kardinalima. Monsignor Ruffini pohitao je u ustaški logor da održi ohrabrujući govor, bečki primas Initzer smatrao je za dužnost da ponese ustaške memorandume u Rim kod nadbiskupa Rorechena raspravljalo se o ponovnom uspostavljanju Dunavske monarhije. (Pavelić i Pio XII su valjda mislili da će imbecilni naftalinci k. u. k. kasarna moći odigrati još jednu reprizu).

Lik popa Draganovića pojavljuje se poput sive eminencije čim se radi o povezivanju Pavelića sa svojim doglavnicima ili mačekovcima, oslobađanju zločinaca iz logora, doznaci za papinsku menzu, falsificiranim pasošima ili finansiranju terorista.

Trebaš li novaca? — Obrati se samo na fra Mandića, ekonoma Franjevačkog reda. Kriješ li se pred vlastima? — On će te sigurno uputiti u neki gostoljubivi samostan. A ako se ne pojavljuje ni Draganović ni Mandić, neizostavno će igrati neku ulogu tajnik krvoloka — nadbiskupa Šarića, Zec ili pop Jole ili Cecelja, a ako ni jedan od njih, onda južno-američki fratri.

Čovjek bi rekao da se radi o pripremanju nekog hodočašćenja, tolika je užurbanost i agilnost tih duhovnih lica. Radi se o sasvim drugom. O ubijanju organa narodne vlasti, o uništavanju telefonskih postrojenja, o slanju špijunskih izvještaja imperijalističkim silama.

No u toj igri u kojoj nastupaju najkrvavije spodobe ustaškog režima — svi putevi vode u Vatikan.

A iz Vatikana?

Iz Vatikana u Argentinu, Trst, terorističke škole u Austriji, i napokon, na jugoslavensku granicu. Direktive su jasne i nedvosmislene. Kanali za prebacivanje organizirani su. Oružje pripremljeno. Novac osiguran. Jedna grupa terorista polazi za drugom.

Zaista nije krivnja Vatikana ni imperijalističkih špijunskih centara da precizno smišljeni plan nije uspio.

Optuženi Nikola Stanić odgovarajući tužiocu izjavio je: Poslije oslobođenja pobjegao je u inostranstvo gdje je prošao kroz više logora. Iz Italije je htio da se prebaci u Argentinu, ali su i njega vratili u Rim. Pop Draganović mu je govorio o »akciji« u zemlji. »On mi je rekao priča optuženi — »Otiđite u Rim i obratite se na čovjeka, na kojega ću vas ja uputiti. Ako i nakon toga sastanka ostajete kod toga, da se ne želite vratiti u šumu, ja ću vas svojim sredstvima brodom uputiti u Argentinu«. U Rimu smo poslije dva da na ostali bez sredstava i htjeli smo se javiti u kvesturu, ali se taj čovjek posrednik sam javio i uputio nas u manastir Santo Cielo. Kako nismo imali novaca dolazili smo u papinsku menzu, Prije odlaska iz Rima u Austriju pop Golik blagoslovio nas je i zaželeo »sretan put«.

Uskrsnuće....

Nema stope na teritoriju na kojem je vladao po Papi »dobar Hrvat i dobar katolik« Pavelić koja ne bi bila natopljena nevinom krvlju. Nema čovjeka koji ne bi oplakivao nekog svoga. Nema sela u kojem nisu pustošila Miloševa i Kavranova sabraća, i možda nema kuće u kojoj nije odjeknuo dječiji plač u strahu pred nožem.

Da, tako je izgledala ta poglavnikova »zemlja božja« za koju su fratri molili »Tedeum« i klali po Jasenovcu.

NDH je nestao, ali još nisu zacijeljene sve rane koje je fašistička strahovlada prouzrokovala. Još bolno peče sjećanje na ubijen .

Papa (koji je tronut slušao koncert koljačkog zbora na vatikanskom radiju) duboko se ražalostio nad propašću »zemlje božje«. I sveti otac u društvu četničkih vojvoda, Mačekovih zaštitara i imperijalističkih agenata poradio je na tome da je uskrsne.

Papa vjeruje u usksnuće — to mu spada u profesiju. No to uskrsnuće nipošto nije očekivao od nekih transcendentnih sila ili fikasnosti svoje molitve. Ne, naprotiv on se latio sasvim ovozemaljskih sredstava. Ustaškog noža, lire, radio-stanica, pištolja.

On bi želio opet vidjeti svog odanog sina Pavelića na čelu »zemlje božje« NDH Umjesto toga dočekao je da ubojice (kojima ni njegov blagoslov nije pomagao) odgovaraju za svoja nedjela. Pred ovozemaljskim sudom, pred narodnim sudom.

Ne znam da li papa sam vjeruje u svoju nepogriješivost Ali ako je vjerovao u uskrsnuće NDH, onda se prevario, kao što se varaju najobičniji politički kratkovidi smrtnici.

Kavran, Tuk, Miloš i ostali teoretičari i izvršni organi Pavelićeve »zemlje božje« već su se uvjerili da je ona zaista umrla I to definitivno. Rodila se nova država, a ova je nenarušiva i nepokolebljiva.

Đuro TAMARIN

POETSKI ODGOVOR

Na nekoj bugarski poeti — klevetnici koi preku stranicite na »Rabotničesko delo« go klevetat Tito, našata Partija i našiot narod

Slušaj
od tvoite zboroj
probiva
otrov
i rove,
otrov,
kapka po kapka,
dolgo
zad usmivka krien,
no koga so tebe
sporam
čuvstvuvam
deka sum čovek,
ne čovek
pol-čovek
ko ti —
vo lagi — otkopi
svien,
no čovek
so čoveško srce...

za mene Tito e Grmeč,
Sutjeska,
Kozara,
Kozjak

vo sedum ofanzivi
roden
da živee dovek,
za mene
Tito e pesna
v zavodi,
v nivi
i lozje,
Za mene...

a ti ke sporiš
ednaš
so svojata sovest.
Jas koga
tebe te slušam
gorčlivost
stihot go davi
i mesto
lirika bela
v glasot mi probiva pelin,
časkum —
i usmivot Titov
pred mene pak ke se javi
i tvojot stih
na mojot
se krši
kako na čelik.
Slušaj —
ti trueš,
a Botev
smurten
od zidot
te gleda,
gledaj —
pod vegi mu bie
rastrel
od lutost i prekor —
Znaj —
ke se zastrami
utre
od tebe
tvoeto čedo,
i ke se strami
i taa
na čie si rasnal mleko.
A kako ima mera
so koja
čuvstva se merat,
čuvstva
i tvoi
i moi —
na kantar srce bi podal,
da vidiš
kolku e teško,
od topla ljubov
i vera,
za eS-eS-eS-eR,
kon koj što
zamavot
v gradba me vodi.
Tuku i v ovaa ljubov
učebnik
najmlad sum v Ka Pe,
što sum se učel
od bukvar
kovan so Titova raka,
i ako zatreba ednaš
pečat so krvje ke udram,
i ako...
no da li ke znaeš
jas kolku Moskva ja sakam?
Slušaj —
tvojata pesna
e kobra v trnje što debne,
mojata
zlatoper sokol,
kon večna prolet što ita —
nad Šar,
nad Triglav,
nad Ozren i sega
nad našata zemja
za koja
ljubov i griži
nosi pod vegite Tito.
Peam,
a koga utre
utroto razgoni čadje,
i koga
v zraci ni sleta,
ko ptica, na boračko ramo,
ke grmne
pesnata moja,
ko zamav
od bitka
i gradba,
a ti
pred likot na Tito
navedni glava
vo stramoj.
Peam —
a skriena taga
v nespana zenica teče,
za krvta Titova
topla
plisnata
vo ofanziva,
peam —
i so tebe sporam:
Tito ke ostane večen,
Večen vo našite pesni,
večen vo našiot život.

Slavko JANEVSKI

POVODOM DESETOGODIŠNJICE SMRTI K. S. STANISLAVSKOG

Borba Stanislavskog protiv formalizma

Još 1925 godine, polemišući sa pozorišnim formalistima u svojoj knjizi »Moj život u umetnosti« Stanislavski je pisao: »Suština sadašnjeg života ljudskog duha je duboka i važna, jer se ona stvarala u patnjama, u borbi i podvizima, usred neviđenih po svojoj žestini katastrofa, gladi, u revolucionarnoj borbi. Taj veliki život duha ne može se izraziti spoljnom zaoštrenošću forme, ne može se ovaplotiti ni uz pomoć akrobatike, ni konstruktivizmom, ni drečećim luksuzom i bogatstvom režije, ni plakatnim slikama, ni futurističkom smelošću ili, naprotiv, jednostavnošću koja dolazi do potpunog ukidanja dekoracija, on se ne može ovaplotiti ni pomoću veštačkih nose-

K. S. Stanislavski

va ili krugova koji su slikani na obrazima, ni svim tim novim spoljnim načinima i preteranom glumom glumaca koji se obično pokrivaju modernom rečju »groteska«. Za izražavanje velikih osećanja i strasti potreban je veliki glumac — glumac koji ima ogroman talent, snagu i tehniku«.

U toku svih šezdeset godina svog stvaralačkog rada u ruskom pozorištu Stanislavski je dosledno produbljivao svoje realističke pozicije u umetnosti.

Formalizam u umetnosti ima veliki broj vidova i zato je naročito opasan. Najprošireniji u pozorišnoj praksi »vulgarni« vid formalizma Stanislavski je nazivao »zanatstvo«. Ogorčenoj borbi protivu »zanatstva« i »trafareta« Stanislavski posvećuje puno snaga u svim fazama svojih stvaralačkih traženja. Druga, neuporedivo komplikovanija i prefinjenija vrsta formalizma, prema Stanislavskom, jeste takozvana »škola pretstavljanja« koja se rodila na tlu zapadnog, evropskog (u glavnom francuskog) pozorišta i koja je u prošlosti uzalud pokušavala da potčini svom uticaju rusko realističko pozorište. Ovoj školi Stanislavski je uspešno suprotstavljao besmrtne klasične tradicije ruskog pozorišnog realizma, koje su došle do svog snažnog izraza u stvaralaštvu Ščepkina, Jermolove, Šaljapina i takođe i čitave plejade istaknutih majstora Malog moskovskog pozorišta i Hudožestvenog teatra.

Još jedna vrsta formalizma, protivu koje je Stanislavski vodio najaktivniju borbu sve do poslednjeg dana svoga života, bio je, kao njegov najnoviji vid, takozvani »rediteljski formalizam«.

U stenografskim beleškama o radu K. S. Sanislavskog s učenicima u njegovom studiju 1935-1938 godine, a takođe i u zapisima proba Stanislavskog u opernom pozorištu koje nosi njegovo ime, mi nalazimo veoma važne misli o putevima i načinima savladivanja formalizma na svim stupnjevima pozorišnog stvaralaštva. Ove misli odnose se na sve osnovne vidove formalizma.

Govoreći o »zanatstvu« Stanislavski daje jednostavnu ali jasnu definiciju suštine svakog »pozorišnog trafareta«. Za vreme rada u svom studiju 1935 godine on je govorio interpretatoru uloge Čackog: »Uđite i pogledajte naokolo, šta želite vi da radite? Ako vi odmah počnete da glumite, onda, ne osećajući ono što radite, vi ćete neminovno upasti u trafaret, a trafaret je baš rezultat akcije koju vi ne preživljujete«. »Trafaret je vrlo zgodan, — govorio je Stanislavski, — ja sam skoro sve svoje uloge počinjao trafaretom. Često se dešava da glumiš punom snagom, vanredno zadovoljan samim sobom, očekuješ posle pretstave čestitke i ushićenje, ali niko se ne ushićuje. Tada počinjem sam da zapitkujem i na kraju krajeva neki otvoren čovek odaje se: »pa vi ste danas glumili koristeći se najtrivijalnijim glumačkim trafaretima«. Eto kako ulaze u naviku trafareti Čak i čovek koji je više godina proveo na pozornici, teško ih otkriva u samom sebi«.

Borba Satnislavskog protiv »zanatstva« odražavala je samo jednu stranu njegove borbe protivu formalizma. Isto toliko pažnje i snage on je posvećivao borbi protivu drugih prefinjenih vrsta formalizma u umetnosti. Njegova neumorna svakodnevna propaganda ideja, koje raskrinkavaju unutrašnju pražninu i jalovost takozvane »škole pretstavljanja«, prolazi kao crvena nit kroz sve godine stvaralačkih traženja Stanislavskog. Svestrana kritika »škole pretstavljanja« pomogla je Stanislavskom da pronađe i formuliše svoje pozitivne stvaralačke ideale — ideale stvarnog realizma.

Formalističke tendencije koje su dolazile u Rusiju sa zapada nisu se ograničavale na uticaj »škole pretstavljanja«. Kult gesta koji je u svoje doba dobio svoje ovaploćenje u praksi mladog Kamernog pozorišta, koje je tada doživljavalo period formalističkih zanosa, uvek je nailazilo na gnevnu reakciju Sanislavskog koji je odmah shvatio antirealističku suštinu tog kulta. Taj stav Stanislavski je sačuvao sve do poslednjeg dana svog života. Godine 1937 on je govorio učenicima studija: »Nama nisu potrebni igrački pokreti. Potrebno je da se svi pokreti diktiraju iznutra«. »Ne treba gestova, — govorio je on, — svi gestovi moraju da se pretvore u akciju. Tek tada oni imaju pravo da budu na pozornici«.

Borba Sanislavskog protiv mehaničkog gesta u glumačkom stvaralaštvu koji postaje sam sebi cilj, olakšala mu je pravilno rešenje problema ponašanja glumca na pozornici. Analizirajući ponašanje glumaca koji oživljuju svoju ulogu na pozornici, Stanislavski odlučno odbacuje jednostrano formalističko shvatanje suštine fizičke akcije i stavlja fizičku akciju u neposrednu zavisnost od njegovog sadržaja.

»Pod svaku fizičku akciju treba ubaciti unutrašnju suštinu«, — govori Stanislavski. I, kritikujući kratku tačku na cirkusku temu koju su izveli učenici, on dodaje: »Prikažite sasvim istinito život ljudskog tela i ubacite još ispod toga život ljudske duše, jer drukčije ova je tačka mrtva. Ispod ovog mora da teče neki život.«

Kritikujući govor svojih učenika na pozornici, Stanislavski je govorio: »Rečenica još nije kod vas postala akcija. Pustite misao da teče. Zašto ste došli ovamo? Da biste jeli? To nije interesantno, ne vredi da se to iznosi na pozornicu. Znači, vi ste došli da jedete a istovremeno da uradite nešto drugo. Tog »nečeg drugog« vi nemate. Ako neka unutrašnja misao, suština bude išla ispod ovog, to će biti umetničko delo. Zasada to je samo nešto spoljašnje, formalno.«

Unutrašnja opravdanost pojedinog gesta, rečenice ili reči, pojedine akcije na pozornici još ne garantuju glumcu da njegovo tumačenje uloge u celini bude organsko i istinito. »Nekoliko akorda, — govorio je Stanislavski, — koji su iščupani iz simfonije ne sačinjavaju muzičko delo. Niz gestova koji nisu logički povezani među sobom ne sačinjavaju igru. Potrebno je pronaći liniju događaja, onalognu liniji života. »Istinu umetnosti Stanislavski je uvek tražio u živom životu, u suprotnosti sa formalistima koji ga svesno ignorišu.

Kao karakterističnu crtu rediteljskog formalizma Stanislavski je smatrao despotski stav prema glumcu, ignorisanje njegove stvaralačke individualnosti. Formalistički stav takvog reditelja Stanislavski karakteriše na sledeći način: »Evo došao je reditelj i govori: odavde vi idite onamo, posle ovamo, ponovo tamo... Osećate da, mesto da gledate u život, i mesto da tražite svesne logične akcije, vi ćete gledati samo na reditelja. Umesto da sami stvarate, vi počinjete da podražavate tuđe stvaralaštvo, počinjete kopirati, tj. vas su primorali da stalno kopirate tuđ život, da živite tuđim mislima, ne stavljajući pitanja, nego samo pokoravajući se naredbi.«

Mrtvoj ukočenoj mizanscenu koju je izmislio reditelj formalista, Stanislavski suprotstavlja živu mizanscenu koja se prirodno rodila u samom životu.

Kako treba savlađivati ukočene »rediteljske« mizanscene? U razgovoru sa učenicima 1937 godine Stanislavski je odgovarao na to: »Najglavnija stvar je unutrašnja linija... Ja bih želeo da glumac ne glumi prema naučenim mizanscenama. Mi ćemo raditi ovako. Evo sve mizanscene su uspostavljene. Odjednom glumac dolazi na binu, a bina je okrenuta prema publici drugom stranom. Promenjeno je čitavo planiranje. Šta radi glumac? Ako je to glumac koji igra po trafaretu, ako je on navikao da tumači ulogu po mizanscenama, ako on nema umetnosti nego samo zanatstvo, on neće moći da glumi. Jedini spas ovde je unutrašnja linija. Ako vi čvrsto znate unutrašnju liniju, vi ćete moći da radite pod najneobičnijim uslovima. Navikavajte glumca na ekspromte u mizanscenama da bi on sam nalazio gde je zgodnije da primi gosta ili da izjavi ljubav.

Stanislavski uvek postavlja i praktično rešava pitanje o novim putevima u umetnosti. Novinu tih puteva on shvata duboko realistički. On pita: U čemu se može dati nova umetnost? Da se daju nove dekoracije? Da se glumac stavi glavačke?« I odgovara: »To neće biti novo... Potrebno je ići po unutrašnjoj liniji«. Potpuno je jasno da pod »unutrašnjom linijom« Stanislavski podrazumeva duhovni život junaka pretstave.

On je gledao na taj pojam u prisnoj vezi sa sadržajem koji daje umetnosti savremenost. On je objašnjavao učenicima da se pozorišni lik koji je neposredno vezan za savremenost ne sme ovaplotiti na pozornici pomoću formalnih sredstava. Za stvarno umetničko ovaploćenje tog lika glumac mora imati duboko shvatanje procesa koji se obavljaju u životu.

Jedanput učenici su izabrali za temu svog rada tačku u kojoj su hteli da prikažu na bini poznati kip Muhine na Pariskoj izložbi koji pretstavlja amblem socijalističkog rada. Prikazujući učenicima put za rešenje tog zadatka Stanislavski je govorio: »Vi morate da shvatite sav značaj rada koji je izveden, da se prožmete shvatanjem socijalističkog života i tek tada... ćete moći da prikažete taj kip«.

Ove reči velikog pozorišnog realiste potpuno jasno pokuzuju da je životni izvor njegove neumorne borbe protivu formalizma u pozorišnom stvaralaštvu bila njegova organska povezanost sa životom kojim žiti čitava sovjetska socijalistička savremenost.

(Iz »Sovjetskog iskustva«)

L. OHITOVIĆ

Blaga davnine i budući arheološki kadrovi

U živopisnom pejzažu Južnog Banata, nad njivama i livadama, ispresecanim meandrastim tokom reke Karaša, diže se breg Židovar. To je gola i neobrađena lesna duna, na samoj međi Deliblatskog Peščara, koja se visinom ističe nad ostalim bregovima, a svojim čudnim oblikom zarubljene kupe izaziva asocijacije na egipatske piramide i ostavlja utisak kao da su i ovde hiljade ropskih ruku podizale vekovni spomenik tiranima i samodršcima.

Uz ime Židovar i uz njegov neobični oblik narod susednih vršačkih sela, Orešca i Jasenova, ispreo je celu legendu, koja, kao i sve mitske tvorevine ljudskog duha, krije u svojoj dubini neku istinu.

»U staro vreme živeo je u svetu i narod Židana. Oni su lutali od mesta do mesta, ratovali i borili se kao malo ko u belome svetu. Kad su stigli ovde, nadomak Karpata i Đerdapa, podignu grad Židovar i utvrde se u njemu. I niko im živ nije mogao straha zadati: ni vuci iz Peska, ni Turci sa Harama, ni hajduci sa Karpata. Ali, jedne noći, bilo je to još pre Marije Terezije, pojašu Židani konje i ponovo krenu u široki svet. Ni žive duše ne ostave u gradu. I sad niko ne zna, da li su ga zatrpali peskom, ili porušili, ili su ga vatrom sagoreli. Samo je sigurno da su tu ostavili nebrojeno blago. I to usred grada, da ga lakše nađu i otkopaju, ako ih jednog dana srce opet povuče na Židovar«.

Tako je neuki narod svojom intuicijom dao sebi objašnjenje jednog važnog arheološkog objekta, retkog po konfiguraciji zemljišta i bogatog preistoriskim kulturnim materijalom.

Na tom lokalitetu otpočeli su svoju letnju praksu, svoj prvi naučno-istraživački rad studenti arheologije Beogradskog univerziteta.

Ovoj grupi studenata pripada dvostruka čast: prvi put u istoriji našeg Univerziteta studenti arheologije otpočeli su, o državnom trošku, obaveznu letnju praksu; i prvi put, u našoj arheološkoj praksi, otpočeto je sistematsko naučno istraživanje jednog zemljanog grada.

Na terenskom radu, u dodiru sa zemljom, sa njenim bogatim i raznovrsnim slojevima, sa živom stvarnošću jednog dalekog doba, budući naučnici upoznali su se sa praktičnim metodama arheološkog istraživanja kulturne prošlosti. Tu, na golom i zaravnjenom platou peščane dune, bez i jednog tračka senke i hladovine, pod vrelom julskom zvezdom, mladi ljudi prvi put su osetili lepotu i snagu istraživačkog rada. Svaki fragmenat razbijenih preistoriskih vaza, svako parče metala, staklene zgure ili ostatak kućnjog lepa vađen je sa naročitom pažnjom i posmatran sa dubokim interesovanjem, najvećim koje može da oseti mlad čovek prema jednom naučnom problemu.

Pored osećanja ljubavi prema nauci, bez koje ne može biti uspeha ni u jednoj oblasti života, kod mladih naučnika, na poslu, na kome se naučna teorija pretvara u praksu, rađa se i volja da i oni, u skoroj budućnosti, daju svoje, nove priloge našoj kulturnoj istoriji i time doprinesu širem i potpunijem osvetljavanju mnogih naučnih problema koji čekaju svoje rešenje.

Svaki od osmorice studenata-arheologa, koji su učestvovali u ovom iskopavanju, sećaće se sa uzbuđenjem Židovara, te čudne i kao ljudskom rukom zaravnjene kupe, na kojoj su oni prvi uboli ašov u zemlju, i, kao rudari, ušli u tajnu njenih dubina.

»Eh, deco, niste vi prvi koji ovde traže blago« — rekao nam je jedan stari orešački pastir, kad je video da smo počeli premeravati breg i kopati rovove. »Bio je ovde, da vas ne slažem, pre trideset godina jedan Mađar, pastir, ovako kao i ja. I sirotinja, brate, baš kao i ja. E, on vam je, jednog dana, odmah po Uskrsu, izišao na »grad« da kopa. A decu ostavio da mu napasaju stoku. Kopao je ovde« — kaže starac i pokazuje nam jedno udubljenje na sredini platoa — »baš tu Sanjao sam, kaže nam on, dok sam još bio u Marmaroš-Sigetu i čekao da me Rusi zarobe, da ima jedno brdo na kome je zakopano blago. I sad mislim da je ovo to brdo. I, šta da vam kažem, deco, kopao je on tu celo leto. A mi seljaci — ništa. Samo ponekad navratimo i čekamo kad će selom pući glas: »Našao Andrija ćup s dukatima!« Ali on kukavac, iskopao neke zarđale zablje i strele, i nekakve zemljane ćupove, i svu silu božju rboća, kao ovo i vi sada, i još nekakve komendije, za koje ni najstariji ljudi u selu nisu znali šta mu je to. Počela deca u selu da mu se rugaju: »U Andrije dukati, neće više kukati!« I mi stariji ga zadirkivali. A on se čovek najedio, šta da vam kažem, sve to pobacao u reku« — kaže nam starac i svojim dugim pastirskim štapom, ukrašenim urezanim šarama, pokazuje nam Karaš i lagano staračkim korakom, odmiče za stadom. Kad se malo udaljio, priseti se pa nam viknu: »Pazite, deco, blaga ima sigurno. Ako nađete, delićemo!«

I studenti su, iako zasad u skromnim razmerama i kao pioniri na tom poslu, zaista pronašli »zakopano blago«. I ovog puta su to, srećom, kao i pre trideset godina, polomljeni mačevi i strele, cele i razbijene zemljane vaze, ukrasi i razni drugi predmeti, koji, iako od zemlje i zarđali, vrede kao da su od najsuvljeg zlata.

Narodna legenda o »gradu«, kao što je to u arheologiji vrlo često slučaj, potvrdila se: otkrivena su tri sloja preistoriskih naselja iz gvozdenog doba.

Tipološki i tehnički, židovarski materijal pripada, uglavnom, latenskoj kulturi, čiji su tvorci Kelti, preistoriski stanovnici velikog broja zemalja Zapadne Evrope.

U periodu starijeg gvozdenog doba-Halštatske kulture (od 900 do 500 god. stare ere) Kelti su primili, posredstvom grčkih trgovačkih kolonija na mediteranskim obalama Francuske, bogate tekovine grčke kulture. Koristeći tehnička preimućstva naroda Mediterana, Kelti su uspeli, u poslednjim vekovima stare ere, da celokupnoj kulturi tog doba — latenskoj —dadu svoje obeležje. A kao ratnici, čija su se osvajanja kretala od La Manša i Rajne do Karpata i Male Azije, Kelti su, u preistoriskom dobu, u najvećoj mogućoj meri izvršili kulturno povezivanje evropskih naroda i plemena. Kao što su stari Grci od najstarijih vremena širili kulturne uticaje s juga i Orijenta prema Severu i Zapadu, tako su sada Kelti, na svojim pohodima sa Zapada prema Jugu i Istoku, upoznali mnoge evropske narode sa ogromnim značajem upotrebe gvožđa u privrednom, pa prema tome i u opštem kulturnom razvoju čovečanstva. Na taj način oni su uneli novu dinamiku i nove podsticaje za brži i progresivniji razvoj preistoriske Evrope.

Na svom velikom ratničkom pohodu i putu Kelti su prošli i kroz našu zemlju, i ostavili, nesumnjivo, bogate tragove svog prisustva u njoj.

Međutim, njihova kultura sa lokaliteta iz naše zemlje još uvek nam je slabo poznata. Izuzev Vinče kod Beograda, koja spada u red najskrupuloznije ispitanih lokaliteta u Evropi, ostala arheološka nalazišta u našoj zemlji slabo su ispitana.

Postoje dva glavna razloga što je to tako.

U bivšoj državi investirani su minimalni ili skoro nikakvi krediti za arheološka istraživanja. Svršenim arheolozima država nije garantovala zaposlenje, tako da je broj univerzitetskih obrazovanih arheologa bio nedovoljan za sam Beograd, a kamoli za ostale muzeje u zemlji.

S druge strane, muzeje po unutrašnjosti većinom su vodili nestručni ljudi, koji su ponekad, usled nepoznavanja naučne materije, nanosili više štete nego koristi ustanovi u kojoj su se nalazili.

Zahvaljujući inicijativi najviših državnih i naučnih ustanova nove Jugoslavije na stvaranju visokoobrazovanih stručnjaka, kao i materijalnim sredstvima kojima danas raspolažu univerziteti i druge naučne institucije, i u oblasti arheologije, kao važne društveno-istoriske nauke, novi mladi stručnjaci, koji će uskoro ući u život i preuzeti odgovornost za svoj stručni rad, nalaze se sada u mogućnosti da pre dolaska u muzeje, svoje teorisko znanje upotpune i praktičkim radom.

Na taj način praktični rad studenata u oblasti njihove stručnosti, obavezan od ove godine za sve studente, dobija svoje puno značenje u planu opšteg kulturnog uzdizanja naše zemlje.

Jedan deo tog posla, iako još uvek u razmerama početaka, svršili su i studenti arheologije ovog leta na Židovaru. Mladi ljudi zaboraviće svakodnevne napore uspinjanja uz strme padine »grada«, teškoće pri kopanju stvrdnutih slojeva lesa, preznojavanja na stepskoj žezi i zemljane radove u rovovima dubokim preko tri metra, oblake sitne prašine i neprekidne talase vrelog vetra. Sve će to uskoro postati samo upečatljive uspomene, etape jedne borbe, u kojoj su im, kao i u svakoj borbi, upornost i savestan rad doneli pobedu: Židovar je osvojen, kapije njegovih palisada su otvore i svetlost nauke već je zasijala na njegovom blagu.

Branko B. GAVELA

PIŠU NAM NAŠI ČITAOCI

O pitanjima našeg savremenog književnog jezika

U broju 19 »Književnih novina« objavljen je članak Mihaila Stevanovića pod naslovom »O nekim odlikama današnjeg našeg književnog jezika«.

Diskusiju o našem današnjem književnom jeziku pozdravio je svaki onaj kome leži na srcu pravilan razvitak i rast našeg jezika, s pravom očekivajući da će ona unijeti više svjetlosti u njegova mnoga i važna pitanja. A takvih je ljudi sve više, zahvaljujući velikom preobražaju koji se vrši u našoj zemlji, iz koga se rađa povećan interes našeg čovjeka za nauku uopšte.

M. Stevanović iznio je na diskusiju niz važnih pitanja našeg književnog jezika, odredivši po mnogim i svoj stav. Njegov članak, po pitanjima koja je zahvatio, po načinu kako ih je obradio, po svojoj pštoj orijentacionoj liniji i teoretskim zaključcima, daje podlogu jednoj sadržajnijoj i dužoj diskusiji.

Jezička pitanja, po svojoj prirodi delikatna, znaju živo zatreperiti u čovjeku i ispuniti ga zanosom svoje vrste ako se naučnoj objektivnosti pridruži radost, oduševljenje zbog bezbroja niti koje spajaju jezik sa životom, sa stvarnošću, sa cjelokupnom djelatnošću čovjeka. U tim momentima se ispostavi da nešto što se nekad proglasilo za princip, naročito formalni princip, u novim, promijenjenim prilikama postane objektivna smetnja, kočnica razvitka, te prepona na putu pravilnog spoznavanja raznih pojava.

Čitajući naslov članka M. Stevanovića očekivali smo živu i pokretačku analizu pitanja koja je autor zahvatio, dobili smo hladno registrovanje pojava u današnjem jeziku i odbranu zakonitosti i formalnih principa koji su već davno određeni, a u mnogo čemu se pokazali i pokazuju neprikladni.

Da obrazložimo.

Materijalističku koncepciju o jeziku, od koje autor članka polazi, i našu stvarnost, naš jezik — on povezuje tankim koncima. U uticaju ruskog jezika na naš on više vidi tendencije prostog prenošenja ruskih leksičkih izraza i formalnih oznaka nego prilog zemlje socijalizma kulturnoj izgradnji naše zemlje na njenom specifičnom putu u socijalizam. Istina je da ima slučajeva prostog prenošenja ruskih riječi u naš jezik, ali toj pojavi bi trebalo dati jedno šire objašnjenje. I još jedno. Članak odaje autorovu zabrinutost za sudbinu formalnih principa našeg jezika, kao da njima bezuslovno treba da se podvrgnu nova sadržajna značenja pojedinih riječi odnosno leksičkih izraza.

Vratimo se sada k pojedinim originalnim mjestima u članku.

Možemo razumjeti ova mjesta koja su u punom skladu s osnovnim postavkama napredne lingvističke nauke: »Kao materijalna forma i najsavršenije sredstvo izražavanja čovjekova mišljenja, i neodvojivo vezan s njim, jezik se mijenja naporedo s mišljenjem«. I dalje: »Iza svih revolucionarnih ekonomsko-političkih preobražaja društva, i kroz te preobražaje, dolazilo je i do promjena u jeziku«. Ali nije jasno, ni određeno, ni obrazloženo ono mjesto, gdje M. Stevanović piše: »Upravo se može reći da novine u književnom jeziku, koje prate naš politički i društveno-ekonomski sadržaj, uglavnom potiču **iz pojedinih naših krajeva i društvenih sredina** koje su ranije manje imale udjela u stvaranju književnog jezika« (potcrtao Č. K.). Ovdje se ne vidi o kojim krajevima i kojim društvenim sredinama se radi i u čemu se ogleda njihova dominantnost u oblasti jezika. Ali se zato izvodi zaključak: dakle, po piscu članka, regionalni kriterijum i kriterijum društvenih sredina kao glavna poziciona tačka u objašnjavanju i analiziranju novina u našem jeziku. Međutim, mislim da bi se, bar u načelu, mogla naći jedinstvena platforma za rešenje pitanja novina u našem jeziku, polazeći od citiranog mjesta: »Iza svih revolucionarnih ekonomsko-političkih preobražaja društva, i kroz te preobražaje, dolazilo je i do promjena u jeziku«. Dakle, preobražaji nisu obuhvatili jedan kraj ili jednu društvenu sredinu, nego svu zemlju i čitavo društvo. Ostaje kao nepokolebljiva činjenica, koje je kod nas svako svjestan, da je narodna revolucija obuhvatila čitavu zemlju, da narodnooslobodilačku borbu, borbu svih naših naroda, **karakterišu jedinstvena osjećanja, misli, parole i poklici**, a isto tako i borbu za izgradnju socijalizma u nošoj zemlji, pri čemu je odlučujuću ulogu imala naša Partija kao predvodnik, i snažno uticajno djelovala kao veliki primjer zemlja socijalizma. To je, osim toga, i borba novog protiv starog, i ona se kao takva odrazila i u području jezika, a ne u znaku regionalnih i njima sličnih prevladavanja. Mislim da bi tu trebalo tražiti ishodnu tačku u ocjenjivanju i prihvatanju novih leksičkih izraza i konstrukcija, imajući na umu, prirodno, da se ekvivalent neće moći svuda naći pri njihovom tumačenju, da će biti otstupanja, izuzetaka itd. Imajući to u vidu, mislim da bismo bili jasniji, određeniji, razumljiviji a i dosledniji postavkama od kojih polazimo, od kojih je jedna od najvažnijih i centralnih ova: opšta zakonitost razvitka u jeziku može se sagledati samo na osnovi žive, organske veze jezika sa cjelokupnom stvarnošću i životom.

U članku se pisac zadržao na upotrebi i tvorbi prisvojnih pridjeva na -ski, kao: Staljinske pjatiljetke, Staljinski ustav, staljinske nagrade i lenjinske teze. Osvrćući se na takve pojave u članku piše: »Pridjevi ovog značenja od imena i prezimena muškaraca u našem jeziku se grade nastavkom-ev (in). I prema tome, u navedenim slučajevima treba govoriti i pisati: Staljinove pjatiljetke, Staljinov ustav, Staljinove nagrade i Lenjinove teze«... Zatim malo dalje: »U napred navedenim primjerima nije riječ o ovakvom značenju (svojstva — umetnuo Č. K.), a ne radi se, mislim, ni o ma čemu drugom već isključivo o označavanju pripadnosti, koja se u ruskom jeziku kazuje i pridjevima na -ski«.

Na taj način pisac nastoji riješiti ovo pitanje. Razmotrimo ova mjesta. U izrazu Staljinov ustav — Staljinov je za autora samo prisvojni pridjev i u bilo kojim sintaksičkim konstrukcijama i refleksivnim varijacijama — on označava pripadnost. On nastoji da ovaj bogati leksički sadržaj stavi u oblik sa -ov, radi dosljednosti formalnom principu. Ali, mislim da je umjesno sjetiti se ovdje i toga da nasuprot formalnom principu, i iza njega, stoji živa stvarnost najdemokratskijeg ustava na svijetu, koji je dobio »značaj akcionog programa za narode kapitalističkih zemalja« (Staljin), koji govori o tome, da opet istaknemo staljinsku misao, — da ono što je već ostvareno u SSSR-u može biti ostvareno i u drugim zemljama. Taj ustav živi, budi i pokreće, on je stvoren radi oslobođenja čovječanstva, i zato on pripada i radnim masama svijeta. Imenom Staljin — ovjekovječeno je ime njegova tvorca, a rečju staljinski istaknuta njegova snaga, njegove kvalitativne odlike: revolucionarnost, demokratičnost, visoka idejnost, progresivnost. I tako je pridjev staljinski dobio sintetizovano značenje, značenje organskog jedinstva pripadnosti (ali u novom smislu: ustav pripada i vođi-tvorcu i narodima koje on vodi i progresu čovječanstva) i svojstva (kvalitativnosti). A naš narod upravo tako i osjeća kada se kaže: Staljinski ustav, Staljinske pjatiljetke, lenjinski poziv, titovsko rukovodstvo, marksistički pogled itd. Ako smo bez lingvističkih predrasuda, kao što je vjera u nepromjenljivu i trajnu funkcionalnu vrijednost gramatičkih kategorija, koje uzimaju životnu snagu jednom zaista velikom pojmu, onda bismo dozvolili, u gornjim i sličnim slučajevima slobodnu upotrebu ovih dvaju oblika na -ov (in) i -ski, zasad ništa ne normirajući.

Jasno je da kad jednom delikatnom značenju riječi ne odgovara jedan oblik, onda nešto mora da škripi u tradicionalnim gramatičkim pravilima, a ne u semantičkom značenju riječi. Zato je ostala nejasna i problematična slijedeća konstatacija u članku: »Jedan deo tih novina je u potpunom skladu s principima razvitka našeg književnog jezika i ulazi u riznicu njegovu, a za druge od njih se to ne može reći«. Iz analize ovog mjesta izlazi kao da nove riječi i uopšte novo u jeziku koje je danijela promijenjena stvarnost naše zemlje treba bezuslovno prilagoditi ranijim principima, pa da onda uđe u riznicu književnog jezika. Nije potrebno podvlačiti da bi takav stav — generalisan — bio smetnja punom razmahu i procvatu našeg jezika, književnosti itd.

Radi toga bi bilo potrebno revidirati našu gramatiku i pravopis, utvrditi osnovna pravila, koja ne dopuštaju anarhiju u jeziku, ali koja stvaraju osnove za svestran i pun razvoj našeg književnog jezika. (U sklop tih pitanja ulaze kao vrlo aktuelna: padežne konstrukcije, naziv lica po porijeklu, mjestu stanovanja, pravopis, interpunkcija itd.).

Čedo KISIĆ

MEĐU NJIMA

Direktiva engleskim kinorežiserima

Kako javljaju novine »Dejli Ekspres« engleski režiseri odlučili su da učine ustupke izvesnom delu čitalaca koji negoduju protiv pretranog »naturalizma« kinoproizvodnje i izradili su instrukciju o »ublažavanju« načina uobičajenih na kinosnimcima. Navodimo tekst te naročite instrukcije:

«1 Decu ne treba ubijati iz puške. Dovoljno je iz revolvera.

2 Scene sa sečom žena moraju se skratiti za nekoliko kadrova. Krici treba da se čuju iza platna neko vreme. Publika treba da nagađa šta se događa. Treba ponešto i mašti ostaviti.

3 Ako junakinja prema radnji mora da udari ranjenoga po licu, — dva ili tri zamaha će biti dovoljno.

4 Glavu invalida ne treba razbijati kundakom. Primenjujte za te svrhe bocu.

5 Kada junak bije devojku po licu ili joj lomi ruku, mora to činiti s izrazom sažaljenja na licu, kao da to čini protiv svoje volje«.

Gotovo anegdota

U Kanadskim novinama »Vinipeg tribun» pojavila se nedavno ova objava: »Farmer star trideset i sedam godina želi da se upozna s devojkom oko trideset godina koja bi imala traktor. Cilj — ženidba. Moli se priložiti fotografiju traktora. Fijoka N. 342«.

»Zakonici«

Novine »Ameriken megezin« navodi na sasvim obične zakone koji i danas traju u raznim državama i gradovima američkim.

U gradu Vermontu žene nemaju prava da šetaju same ulicom u nedelju, ako za njima na rastojanju od dvadeset koraka ne ide muž sa puškom u rukama.

U državi Masačuzets ljudima je zabranjeno da nose šiljatu bradu, ako na nju ne plaćaju specijalni porez.

Poslednji krik reklame

Sopstvenici pariskih magacina nedavno su objavili konkurs za najbolje namešten izlog. Tema nameštanja — sedam smrtnih grehova. Prema saopštenju novina »Mančester guardian« najveći uspjeh je imao izlog koji je pretstavljao »Žudnju« kao mnogo ruku (u raznobojnim rukavicama) koje se žudno pružaju prema grudi zlata.

Brzometne svadbe

U Tokiju je obrazovan naročiti trust koji se bavi nabavkom nevesta i organizovanjem brakova. Ma koji »klijent« ima pravo da dođe u jedan univerzalni magacin koji pripada trustu u Tokiju gde mu prema zahtevu pokažu u »naturi« nekoliko nevesta da bira. Na proceduru biranja »drugarice u životu« i »sklapanje braka« odlazi oko dva časa. Pošto je izbor učinjen mladoženja i mlada se upute u obližnji budistički hram koji radi dvadeset četiri časa bez prestanka.

Sve staje svega 6.000 jena, uračunavajući i mladino češljanje, mladoženjino brijanje i taksu za iznajmljeno svadbeno ruho mladenaca.

OTO BIHALJI-MERIN

Glas crnih u SAD

1. I mi smo Amerika!

Pomisao na crnačku kulturu izaziva asocijacije na ritam regtajma i džeza, na melodične bljuz i žalostivne spirituels (crnačke religiozne pesme). Mi se prisećamo egzotične gracije Džozefine Beker, naivne i uzbudljive priče »Green Pastures«, filma u kojem crnci prihvataju doslovce biblijske reči i bajke. Mi slušamo kroz etar snažni i zvučni glas crnačkog Šaljapina, revolucionarnog glumca i pevača Pola Robsona. Prelazeći preko melodija i ritmova, i napuštajući treperljivo platno i svetlu rampu revija, mi se sećamo crnačkih mladića iz Skotsboruа koje je progutalo klasno pravosuđe američkih kapitalista i tako izazvalo milione proletera svih zemalja sveta da manifestuju svoju solidarnost. Kroz svu tragičnost i neobičnost crnačkog bivstvovanja odjekuje stara i čuvena priča »Čika Tomina koliba«, koju je odavno napisala protivu ropstva jedna sažaljiva dusa, Meri Bičer-Stou. Ali samilostivi glas, koji je apelovao na savest belih gospodara, i za vreme secesionističkih ratova bio napredan, danas zvuči preslabo. Godine 1947 Udruženje crnačkih glumaca uputilo je jednu peticiju kojom je htelo da spreči sedmo filmovanje »Cika Tomine kolibe«, jer ova priča — koja apeluje na moralnu savest — pod današnjim uslovima zvuči lažno. Ona više ne odgovara ulozi crnaca u američkom društvu, i njihovoj borbi za ravnopravnost i slobodu.

Ceo niz najviše čitanih knjiga i najpopularnijih filmova pokazivao je u toku prošlih pedeset godina inferiornost i podređenost crnaca u odnosu na bele ljude. Knjige, kao što su »Prohujalo s vihorom« od Katrin Mičel, i filmovi kao što je »Rađanje jedne nacije« od Grifita, poslužili su diskriminaciji crnaca. Slični proizvodi, često sa velikim tehničkim i formalno-umetničkim sposobnostima, prikazivali su crnca kao klauna, kao budalu, kao sujevernog bednika ili zločinca. Tako su čitaoci i posetioci bioskopa vaspitavani da posmatraju crnca sa prezrenjem ili sažaljenjem, ili, pak, kao sentimentalne klaunove koji, svojim pokretljivim očima i iscerenim zubima, izazivaju na smeh.

Revolt crnaca prema ulozi koju su im beli gospodari odredili gotovo isto toliko je star koliko i istorija SAD. Ma da istoričari prećutkuju borbu »obojenih« za fizičku i duhovnu slobodu, ova borba u senci zvezdane zastave prati tok američke istorije sve od početka robovanja pa do sadašnjice. U svim udžbenicima SAD govori se o mukama i opasnostima pionira koji su 1620 na brodu »Mejflauer« prešli Okean i bili ugroženi od krvoždnih crvenokožaca. Ustvari je Nova Engleska postala masovno grobije slobodoljubivih indijanskih plemena, koja su evropski osvajači, tehnički nadmoćni, potisnuli u divljine i istrebili. Poiedina indijanska plemena sačuvala su varvarski običaj lovaca da skalpiraju neprijatelja u smislu strogog rituala, a hrišćanski iseljenici prihvatili su taj običaj i napravili od njega posao: »Puritanci Nove Engleske, ovi virtuozi trezvenog protestantizma — kaže Karl Marks — godine 1703, na svojoj sukpštini, odredili su premiju od 40 funti sterlinga za jedan indijanski skalp. Godine 1720 povišena je premija na 100 funti, a godine 1774, pošto se jedno pleme na Masačuzecbeju pobunilo, utvrđene su sledeće cene: za jedan skalp muškarca od 12 godina naviše 12 funti, za jednog zarobljenog muškarca 105 funti, za jednu zarobljenu ženu ili dete 50 funti, a za skalp jedne žene ili deteta 50 funti.« (»Kapital«, I knjiga, str. 605, sovjetsko izdanje 1935).

Ovaj jezivi cenovnik doveo je do gotovo potpunog istrebljenja Indijanaca. Ali, uprkos tome, ova likvidacija crvenokožaca veličala se, docnije, u književnosti i kaubojskim filmovima kao herojsko-romantični pohod viteških belaca.

Praktični useljenici ranog doba ubrzo su uvideli da nemaju dovoljno profita od uređičkih plemena Amerike pri krčenju prašuma i kultuvisanju tla. Utoreni, porobljeni i opterećeni prekomernim radom, indijanski lovci i nomadi usokro su propali. Tada su se novi posednici počeli osvrtati za novom radnom snagom, kako bi iskoristili bezgranične ravnice osvojenog kontinenta.

Tu počinje istorija lova na ljude u Africi, istorija uvoza po šumama ulovljenih crnaca koji su, degradirani na stepen robova, postali izvor ogromnih profita.

Veo zaborava spušten je na američku statistiku, koja inače besprekorno funkcioniše, u pogledu velikog posla sa ljudskim pošiljkama koje su, još i u drugoj polovini devetnaestog veka, istovarivane u pristaništima Njujorka, Bostona i Portlenda.

Izvoznici Severa, i posednici plantaža na Jugu, podjednako su zarađivali na crnoj ljudskoj robi.

Kad je blagostanje južnih posednika postalo neprijatno severnjačkim industrijskim i bankarskim kapitalistima, jer su moderne fabrike upotrebljavale »slobodnu« radnu snagu, severne države, pod vođstvom Linkolna, okrenule su se protiv ropstva. A koristi od oslobođenja robova imali su severnjački kapitalisti, jer su feudalne robove Juga preobrazili u najamne robove i — dalje iskorišćavali. Rasna diskriminacija crnaca i prezrenje prema obojenim ljudima i tuđim rasama ostalo je, pa se slilo sa prezrenjem i potlačivanjem proletarijata uopšte.

Otprilike pre dvesta godina ulovljeni u svojim zavičajnim šumama i dopremljeni u Ameriku, gde su jedva savladali novi jezik, crnci su počeli, blagodeći snažnom talentu i stvaralačkom nagonu, da daju umetničkog izraza svom robovskom životu. Jedan rob iz Kvins Viledža sa Lonk Ajlenda, Jupiter Hamon stvorio je, u naivnim stihovima, prvu poznatu crnačku pesmu na engleskom jeziku. Posle njega Filips Uitli, robinja koja je 1753 rođena u Africi, pevala je stihove o čovečnosti na puritanski način svojih gospodara. Prvi pesnik svesnog protesta, Džordž Moses Horton (1797—1883), rođen u Severnoj Karolini, kućni rob jedne bogate porodice, podigao je, još pre Građanskog rata, svoj glas kroz bajronovske stihove da bi se požalio na jade svoga naroda. Njemu je tek kao starcu, godine 1865, uspelo da prebegne saveznim trupama koje su nastupale sa Severa. Iste godine pojavilo se njegovo glavno delo, »Nacked genius (»Razgolićeni genije«).

Sada pesnika više ne potstiče na protest brutalna nevolja i životinjsko obespravljenje, već finija osećanja pobune protiv duševnog nasilja koje crnca degradira na stepen domaće životinje, jednog poslušnog, nesvesnog i smešnog stvorenja.

Nosimo masku pritvornoga smeha
Koja nam lice i poglede grdi,
To je dug plaćen zlobi ljudskog greha.
I smeškamo se kad nam srce neko dere,
Dok nam usta dvosmisleno cere...

Iz ovih stihova talentovanog crnačkog liričara Pol Lorensa Denbera (1872—1906) govori već razrovana duša i dublja psihička svest modernog čoveka. Denber, lift-boj i radnik, napisao je u godinama svoje bolesti i telesnih muka četiri romana, pet knjiga stihova i četiri knjige novela. On je umro u trideset trećoj godini. Nastajanje crnačkog industrisrkog proletarijata u gradovima Severa ogleda se i u literaturi. Širi pogled na svet, kritički realizam, tipičan je za novu epohu koja počinje sa prvim svetskim ratom, koja velike mase crnačkih radnika preseljava u industriske gradove severa. To je doba u kojem se pojavljuju »Harlem-Shadows« (»Harlemske senke«) od Klod Mak Keja i »Color« (»Boja«) od Konti Kalena. Klod Mak Kej, bivši zanatlija i polismen, koji je proputovao Sovjetski Savez i zemlje Zapada, nakon prvobitnog revolucionarnog stava pomirio se sa kapitalističkim poretkom belih. I Konti Kalen, koji je izborio sebi mesto u američkoj lirici svojim formalnim znanjem i osećajnim stihovima, zaboravio je, na putu ka uspehu, oštri jezik svoga protesta. Uoren Keni, Frank Horn, Frank Maršal Devis, Robert E. Hejdn, Margret Voker, i drugi, objavili su eseje, kritike, pesme, novele i romane. To su crnački književnici koji su u džungli kapitalističke Amerike podigli svoj glas protiv tlačenja crnaca, ma da su jedva shvatili zajedničku sudbinu svih potlačenih. Sterling A. Braun pisao je lepe i snažne buntovne pesme. U svojoj pesmi »Jaki ljudi« on kaže:

Odvukli su vas iz vašeg zavičaja
i bacili vas u okove.
Sabili vas kao sardine u zagađene radionice,
Prodali vas da olakšaju život nekim džentlmenima.
Oborili vas kao volove
I kamdžijali vas.
Užegli su žigove u vašu kožu
a vaše žene učinili trudnima.
Umnožili vas sa kopiladima,
Naučili vas veri koju su oskrnavili....

Potkupili su neke od vaših vođa
A vi ste se spoticali kao slepci...

U »Tamnoj simfoniji« dao je Melvin B.Tolzon gordu viziju punu pesničke snage, u kojoj pretskazuje slobodu svih rasa. Ali ni on ne vidi da se, u epohi imperijalizma, svaka sloboda, pa i rasna, može izvojevati samo putem revolucionarnog socijalizma.

Izdigli smo se iz ponora neznanja,
Prošli kroz lavirinte laži
I preko puste zemlje bolova
Idemo napred.

Iz čorsokaka siromaštva,
Kroz džunglu praznoverja,
Preko barikada rasnih huškanja
Idemo napred!
... Sa narodima celoga sveta
Idemo napred!

Najsnažniji glas crnačke Amerike danas je glas pesnika Langstona Hjuza. Rođen 1902 u državi Misuri, ovaj pesnik prošao je svet kao mornar, kuvar, portir i hotelski službenik, te svuda zapazio iste društvene zakone potlačivanja i iskorišćavanja. Proputovao je Sovjetski Savez da bi video veliki uzor socijalizma, a u republikanskoj Španiji bio na strani naroda. U njegovom romanu »Not without laughter« (»Ovo nije bez smeha«), u njegovoj autobiografiji, novelama i pesmama nalazimo najjasniji izraz borbenih crnačkih masa. Hjuz poznaje zajedničku klasnu sudbinu belih i crnih proletera. U svojoj pesmi »Pustite Ameriku da postane ponovo Amerika«, on kaže:

Ja sam bedni belac, prevaren i odbačen,
ja sam crnac koji nosi ropski žig.
ja sam crvenokožac oteran sa zemlje,
ja sam doseljenik koji sreću traži
te nađe samo stari glupi plan:
slabijeg udri — čovek je čoveku kurjak.

O, pustite Americi da opet bude Amerika,
zemlja kakva još nikad nije bila,
a mora biti zemljom gde slobodan je »svako«
moja zemlja — zemlja siromaha,
zemlja crnaca i Indijanaca,
zemlja onih koji su i stvorili Ameriku.

2. Revolti, otstupanja i novi vidici

Juna meseca ove godine objavio je crnački publicista Abner V Beri, u njujorškom »Daily Worker«, članak o reakcionarnom putu crnačke štampe u SAD. Godine 1827, pre više od sto godina, osnovao je Džon B. Rasuorm prve crnačke novine u cilju suzbijanja ropstva. Ovaj list, »North star« (»Severna zvezda«), koji je izdavao Fredrik Daglas, učvrstio je borbenu svest crnaca i ulio im nadu u budućnost. Robert S. Abot, kroz »Čikago defender« (»Čikaški branilac«), nastavio je ovu borbenu tradiciju posle smene stoleća, a isto tako i »Boston Guardijan«, koji je izdavao Monro Troter (1901).

Ali godine 1948 — saopštava Abner V. Beri — crnački izdavači novina i časopisa više ne okupljaju crnce za borbu, već naprotiv prosjače od belih

Kod Viktora Cara-Emina u Opatiji

Prenatrpane fasade velikih hotela u glavnoj ulici Opatije govore jasno da njihovi tvorci nisu shvatili suštinu jadranske prirode, nisu umeli da se užive u specifičnost istarskog primorja. Preneli su ovamo stil secesije, epigonskog klasicizma, degenerisanog baroka, ne osvrćući se na hiljadugodišnju tradiciju kamenih palata i kuća duž Jadrana. Oni su ova zdanja veštački dekorisali arnamentima, figurama, malterisanim stubovima i vazama bez proporcija, ne videći da se u velikom bleštavom ogledalu mora nemilosrdno ocrtava svaka disharmonija, da karakter ove prirode ne podnosi arhitekturu Pešte i Beča epohe Franca Jozefa.

Ove »reprezentativne« arhitekture nema po ulicama gde živi i radi opatiski narod. Što više ulazimo u staru varoš, sve više susrećemo zgrade koje kao da su organski povezane sa prirodom i životom običnog čoveka u njoj.

Strme ulice, prekidane kamenim stepenicama, oivičene su drvećem i žbunjem iza kojih se vide jednostavne fasade ukrašene živim, raznobojnim cvećem. Prolazim takvom jednom uzanom ulicom kao kroz hladnjak i unapred se radujem susretu sa našim najstarijim živim književnikom, Viktorom Car-Eminom, koji ovde živi i radi decenijama, kao živi svedok duge i teške, ali pobedonosne borbe nekad podređenog slovenskog naroda protiv nacionalnih porobljivača i ekonomsko-političkih ugnjetača. I Car-Emin je stvarao neumorno, nepokolebljivo, tako da na njegovo stvaranje nije bitno uticao ni zapadnjački simbolizam, ni razna formalistička i akademska strujanja u smeni vekova. On je, blizak narodu, ostao veran težnji za realizmom. O toj težnji govore njegovi romani i novele: »Pusto ognjište«, »Usahlo vrelo«, »Nove borbe«, »Iza plime«, »Pod suncem«, kao i drame »Zimsko sunce«, »Mrtva straža«, »Vincencica« itd. A njegovo najnovije delo »Denuncijada« objavljeno 1946 g., odaje pisca koji u dubokoj starosti (rođen je 1870) živo i borbeno žigoše izbezumljene neprijatelje čovečanstva, skaredne »apostole« fašizma, imperijalizam u svoj njegovoj zahuktalosti. Ovo možda najbolje delo Car-Eminovo nagrađeno je prošle godine drugom nagradom Komiteta za kulturu i umetnost vlade FNRJ.

Viktor Car-Emin drži korak s našim vremenom, i to mu je olakšano time što je učio kod realista (naročito Turgenjeva) što je u mladosti svojoj težio realizmu, stresajući sa sebe romantičarstvo, i što je mogao zapaziti i opisati teške socijalne uslove u kojima je tada živeo njegov istarski narod, nacionalno porobljen i osuđen na kulturnu zaostalost. Opisujući sudbinu i borbu eksploatisanog istarskog seljaka, iznoseći, težak život istarskog ribara i mornara, ovaj mladji savremenik Glišića, Lazarevića, Matavulja, Kumičića, Kozarca i Sremca, prožeo je svoje motive jednim analitičkim kriticizmom ruskih realista, kriticizmom koji kroz samo opisivanje života žigoše zlo u privilegisanim pojedincima i klasama. Zato je Car-Emin shvatio i osetio šta znače tekovine oslobodilačke borbe.

Prolazim kroz baštu i već stojim u velikoj sobi. Kroz prozor i cveće u lepim negovanim saksijama vidim srebrnastu pučinu.

Iznenada ulazi Viktor Car-Emin. Visok, krupan, nasmejan, prirodan, on osvaja na prvi pogled. Njegovo lice odaje mislioca i radnika, dobrotu i disciplinu: on govori srdačno, lepo i jasno, pokazuje živo oduševljenje ili negodovanje, kao da je mnogo mlađi.

— Teška je istorija istarskog naroda, — počinje Car-Emin. — Vekovima je Istra deljena između Austrije i Venecije, između Sinjoreta i austrijskih feudalaca. A pretendenti na Iliriju bili su i Francuzi. Italijani su ovde bili gospoda, trgovci i lihvari, povlašćena klasa. A mi raja! Bili smo u tolikoj meri izrabljivani da se naš narod sredinom prošlog veka digao protiv Italijana sa parolom: »Dole gospoda!« Ali to nije bilo sve. Mi smo se borili dalje za naše Slovenstvo. Morali smo se boriti za svaku školicu, a protiv agitacije za taljanske škole koju je sa velikim kapitalom vodila »Lega nacionale.« Italijani su silom prodirali u naša sela, kao što su to nekad činili Mađari u Hrvatskoj. Ali mi smo se opirali. Osnovali smo Ćirilometodsko društvo, koje je imalo zadatak da osniva škole i uopće da prosvećuje narod u slovenskom duhu.

Car-Emin bio je kroz punih dvadesetpet godina upravnik toga društva.

—Narod je davao priloge koliko je mogao — nastavlja Car-Emin. — Ali, mi smo imali na hiljade dece, i sve je to bilo premalo. Onda smo se setili da tražimo kroz Sabor od vlade pokrajine Istre da ona pokrije izvesne troškove. Naravno, — Car-Emin se smeši da bih ga bolje razumela, — ta vlada nije ustvari imala nikakvog interesa jer ona nije htela da se Slovenstvo širi Mi smo još od 1853 godine imali svoj istarski pokrajinski Sabor u Poreču, i u njemu četiri mesta. Pokrajina je odbila da nam pruži pomoć. Tada su naši pretstavnici zapretili da će izići iz Sabora. To bi naravno, bilo vrlo nezgodno za vladu, zbog naših mornara koji su bili potrebni austriskoj floti. I tako je ona morala pristati. Davali su nam po 60 — 70.000 kruna.

— To je bio mali ustupak, zar ne? A kako ste sačuvali svest, kako ste održali vezu sa narodom?

— Da, mi smo budno pazili da se ne ugasi svest istarskog naroda. Izdavali smo »Istarsku reč«; nas nekolicima radili smo istrajno, uprkos velikim smetnjama, na prosveti naroda. Centar toga rada bila je Opatija. Osnovali smo i Žensko udruženje, i skoro sve stavili pod okrilje žena: staranje o deci, propagandu, prosvetu, rasturanje naših knjiga. Pomogli smo se i našim običajima: sazivali narod o praznicima, na svečanosti i proslave. Radili smo tako godinama, onako kako smo mogli i umeli.

A 1923, — vedro lice Car-Emina se uozbiljilo, on se za trenutak zamislio, pa nastavio — fašisti su ukinuli naš jezik, zabranili naše novine i mi smo se našli između tri vatre. U teror fašista umešao se i naš najveći neprijatelj: Vatikan. Ovde treba da napomenem da naši sveštenici nisu bili kao oni ustaški. Naši su bili protiv pape, držali se uglavnom uz svoj narod. Istra je nekada dala velikog reformatora Vlačića (Flaciusa), koji je imao uticaja na Lutera. A naš episkop Dobrila nalazio se na čelu narodnog pokreta. Ali, razume se, mnogi sveštenici nisu bili sa narodom, i nije čudo što mnogi naši veliki ljudi nisu imali dobro mišljenje o popovima. To se vidi i iz korespondencije Račkog i Štrosmajera. Međutim, narod se nije dao otuđiti. U nama ima mnogo otporne snage, i mi umemo da se borimo za svoju pravdu i svoju samostalnost. Ovde se narod stolećima borio, pored ostalog i za goli život, za hranu. Naša je zemlja kao rešeto: ona ne drži ni vodu, i u našim krajevima oduvek je vladala glad... Mi danas vidimo velike perspektive socijalističke budućnosti. Ne može se zaboraviti šta je već nova Jugoslavija učinila za nas.

Car-Emin izgovara ove reči sa oduševljenjem iz kojeg se oseća ljubav prema svima narodima, a pogotovu narodu ove napaćene Istre.

— Da li pratite i marksističku literaturu?

— Da, još u mladosti proučavao sam »Kapital«, i mnoga druga dela. Na žalost ,sada ne mogu da pročitam sve što me interesuje, jer mi je vid popustio i samo danju mogu umereno da čitam.

— A šta vas je najviše potreslo u novije dane?

— Najviše me je potresao slom stare Jugoslavije 1491 godine. Onakav slom, posle svih sramota! Otada sam počeo sasvim drukčije gledati na ono što se, in povera lingua, zove država. Postalo mi je jasno da ima u našoj zemlji možda 100.000, možda najviše 200.000 zadovoljnih ljudi prema 15 miliona onih koji su bili na ulici, izloženi svim mogućim i nemogućim udarcima. Pitao sam se: »Šta ćeš učiniti sa ovim milionima?« Osećao sam tada kako je »lepo biti čovek, ali teško«...

Car-Emin se priseća rata, najtežeg perioda u njegovom životu:

— U to vreme živeo sam već godinama na Sušaku. Stanovao sam u kući između dve ceste. Svi su znali za moje simpatije. Ali za mene samog ostala je do danas velika tajna zašto me nisu dirali. Možda zbog mojih godina? Za vreme rata pisao sam »Danuncijadu«, koju smatram za svoje najbolje delo. Gestapo je bio svega trinaest metara daleko od mene, a ja sam po ceo dan kucao na mašini... Nisam odmah znao kako ću razviti ideju, ali je ispalo dobro. Prikazao sam u toj knjizi nakaznosti šovinizma i narugao sam mu se... Kasnije sam počeo voditi dnevnik, a pisao sam na uskim razmacima, na marginama knjiga, pisao sam svakodnevno svoja zapažanja. To su bili sudbonosni dani. Želeo bih da pišem o tim danima onako za »svoju dušu«. Četrdeset treće prvi put sam video partizane, oni su ostavili veliki utisak na mene .

Lice starog književnika odjednom se ozari:

— Tito! Ja sam ga video kad je došao ovamo. Držao sam zdravicu i prišao sam da se kucnem sa njim. Eh, da sam mlađi! sa njim bih išao svuda. Vidite, to je čovek iz naroda koji razume narod, koji neće nikada zaboraviti šta je upravo narod. Zato njega narod tako neobično voli...

Preda mnom nije više Viktor Car-Emin, stari književnik, već podmlađeni, oduševljeni drug koji danas, kao kroz tolike prošle decenije, gleda napred. On, koji je ceo čovečji vek proveo na ovoj oskudnoj zemlji danas zna izvesno da se njegova divna Istra podiže, da se u novoj državi stvaraju sve bolji i bolji životni uslovi napaćenom narodu Istre.

Julija NAJMAN

BIBLIOGRAFIJA

N. Voznesenski: **Ratna ekonomika SSSR u periodu Otadžbinskog rata.** Izdanje »Kulture«, Beograd, 1948. Cena 18 din.

Dr. Ivan Ribar: **Politički zapisi.** Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Cena 38 din.

S. I. Vavilov: **Isak Njutn.** Život i rad. Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Cena 46 din.

Maksim Gorki: **Dela.** Knjiga XIV (Bajke o Italiji, Ruske bajke, Priče, Balada o grofici Elen de Kursi). Izdanje »Kulture«, Beograd, 1948. Cena 50 din.

V. G. Koroljenko: **Pripovetke i crtice iz Sibira.** Izdanje »Prosvjete«, Zagreb, 1948. Cena 80 din.

V. Veresajev: **Aleksandar Sergejević Puškin.** Izdanje »Prosvjete«, Zagreb, 1948. Cena 90 din.

Stevan Sremac: **Ivkova slava.** »Srpski pisci«, knjiga V, izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Cena 28 din.

Narodne junačke pesme hajdučke i uskočke. »Knjiga za omladinu«, izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Cena 35 din.

Mihailo Lazić: **Staze slobode.** Pjesme. Izdanje »Narodne knjige«, Cetinje, 1948.

Branko Ćopić: **Sunčana republika.** »Pionirska biblioteka«, izdanje »Novog pokolenja«, Beograd-Zagreb, 1948.

Gvido Tartalja: **Priče o radnim brigadama.** Poema za pionire. Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Cena 19 din.

Jan Drda: **Barikada ćuti.** Izdanje »Prosvjete«, Zagreb, 1948. Cena 34 din.

J. N. Vodovozova: **Istorija jednog detinjstva.** Izdanje »Prosvjete«, Zagreb, 1948. Cena 80 din.

E. Katerli: **Kula gromovnica.** Izdanje »Prosvjete«, Zagreb, 1948. Cena 48 din.

E. Boronina: **Neobičan zalog.** Izdanje »Prosvjete«, Zagreb, 1948. Cena 31 din.

B. Bianki: **Sumske kućice.** Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Cena 19 din.

A. Gajdar: **Dimka.** Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Cena 13 din.

KROZ ČASOPISE I LISTOVE

Prvi broj časopisa „MUZEJI"

Za poslednjih nekoliko meseci u našoj zemlji, u većim republičkim centrima, pa i u manjim gradovima, pokrenut je znatan broj novih časopisa. Ovi časopisi, različitog karaktera i namene (omladinski, književni, stručni itd.), znače već danas znatan doprinos razvitku našeg kulturnog života. Među njima poseban značaj imaju nekoliko nedavno pokrenutih mesečnih ili tromesečnih publikacija, časopisa i zbornika, čiji je zadatak da obuhvate, stručno obrađuju i prate problematiku sa jednog određenog područja kulturne delatnosti. Tako je u Beogradu početkom ove godine počeo da izlazi časopis »Pozorište«, a ovih dana pokrenuta su i dva nova časopisa »Muzika«, koji izdaje Udruženja kompozitora Srbije, i »Muzeji« časopis za muzeološko-konzervatorska pitanja. Uskoro će se u Beogradu pokrenuti još jedan novi časopis, posvećen problemima radija. Pokretanje ovih časopisa omogućiće dalje produbljivanje postojećih iskustava i znanja iz pojedinih područja kulturne i društvene delatnosti, doprineće stručnom izgrađivanju novih i postojećih kadrova kulturnih i naučnih radnika i pravilnom rešavanju mnogih teoretskih i praktičnih pitanja od značaja.

Časopis »Muzeji«, kao tromesečni zbornik za muzeološko-konzervatorska pitanja, treba da na svome području ispuni značajan i odgovoran zadatak. U našem kulturnom životu: muji nisu samo čuvari dragocenih nasleđa naše kulturno-istoriske prošlosti, već i uticajan činilac u vaspitanju i kulturnom uzdizanju narodnih masa. Naši muzeji, kojih danas ima preko stotinu u celoj zemlji, zahvaljujući punoj podršci i staranju narodnih vlasti, pretstavljaju značajne kulturne centre, gde se svakodnevno okuplja veliki broj posetilaca, ne samo iz redova stručnjaka i ljubitelja — amatera, već radnih ljudi iz najširih slojeva grada i sela. U uvodnom članku o zadacima muzeja u našoj zemlji, objavljenom u prvom broju časopisa, naglašeno je između ostalog:

»Naši muzeji ne mogu više da služe samo i jedino kao naučni kabineti malog broja stručnjaka, niti da budu sabirališta retkih predmeta od interesa za uzan krug ljubitelja, ili pak objekata, koje je iz praktične upotrebe potisnula savremena tehnika, te su kao starine našli svoje mesto u muzejima. Muzeji treba da postanu tumači naše kulturne i društvene istorije kako u prošlosti, tako i u sadašnjem istoriskom zbivanju. Oni treba da postanu škole za masovno vaspitavanje, jer raspolažu specijalnim mogućnostima i sredstvima za široku kulturnu propagandu, za omasovljenje i popularizaciju nacionalne kulture i njenih monumentalnih dela. To znači da muzeji treba da se razvijaju kao aktivni naučni kolektivi koji prikupljaju, proučavaju i čuvaju podatke i dokumenta iz naše kulturne i političke istorije, da bi pomoću njih rasvetlili i rekonstruisali pojedine epohe ili događaje radi upoznavanja širokih slojeva naroda sa kulturnim tradicijama i društveno-ekonomskim promenama koje su se zbivale u našoj zemlji.

U prvom broju časopisa »Muzeji« objavljeni su članci o problemu zaštite i proučavanja spomenika naše kulture, o stanju naših srednjovekovnih manastira i radovima na njihovoj zaštiti, o rezultatima iskopavanja arheoloških nalazišta, o delatnosti naših muzeja i pitanju stručnog i ideološkog uzdizanja muzejskih radnika i dr. Iako u pojedinim člancima ima ponegde površnih mišljenja i konvencionalnih ocena, u celini zbornik obuhvata ozbiljan savesno redigovan materijal koristan ne samo za stručnjake, već i za šire slojeve čitalaca.

KULTURNI ŽIVOT U REPUBLIKAMA

SRBIJA

Letnja pozornica u Topčideru

Na inicijativu Prosvetnog Odeljenja Izvršnog Odbora NO-a grada Beograda i Odeljenja za kulturu i umetnost INO-a grada Beograda, a takođe po njihovoj ideji, sagrađena je Letnja pozornica u Topčideru kod Beograda. Subvenciju za Letnju pozornicu daje narodna vlast odnosno Izvršni odbor NO grada Beograda.

Od otvaranja pozornice do danas date su 3 operske priredbe, 6 baletskih priredaba, 3 simfoniska i 1 vokalni koncert, 2 operske priredbe i 2 koncerta folklornih grupa.

Otvaranje Letnje pozornice u Topčideru izvršeno je 23 jula baletskom pretstavom »Ohridska legenda« od Stevana Hristića, koja je održana za delegate V Kongresa KPJ.

U nizu gostovanja na Letnjoj pozornici, Državni simfoniski orkestar iz Zagreba pod upravom Milana Horvata dao je 26 jula koncert za delegate V kongresa.

Operom »Knez Igor«, koja je data 28 jula za delegate V Kongresa, završene su pretstave, za delegate, tako da je izvođenjem baleta »Kopelija« 30 jula, data na Letnjoj pozornici prva pretstava za građanstvo.

Slovenska filharmonija pod upravom Sama Hubada gostovala je u Beogradu 2 avgusta i dala koncerat na Letnjoj pozornici. Zatim je, 5 jula, održan koncerat hora Radio-Beograda.

Naša poznata umetnica Zinka Kunc dala je koncerat 7 avgusta, uz sudelovanje Beogradske filharmonije pod upravom Oskara Danona, a prvakinja Zagrebačke opere Marijana Radev gostovala je 9 augusta u operi »Karmen«. Već 10 avgusta nastupila je ponovo Zinka Kunc kao gost u operi »Toska«.

I folklorne grupe Sindikalnih kulturno-umetničkih društava dale su, 11 augusta, svoju priredbu.

Prvakinje Zagrebačke opere Marijana Radev i Nada Tončić, uz pratnju Andrije Pregera, održale su 13 augusta veče pesama, a 14 i 15 avgusta gostovala je folklorna grupa iz Makedonije.

HRVATSKA

Rad pozorišnih družina

Tokom 1945/46, dakle prve godine posle oslobođenja, delovalo je u Hrvatskoj preko 400 povremenih pozorišnih družina, među kojima je bio i znatan broj stalnih. Već tokom 1946/47 godine taj se broj popeo na preko 800 družina, od kojih 55 stalnih. Pozorišna umetnost sve je dublje prodirala u narodne mase i otada do danas broj pozorišnih družina i grupa povećao se za 50%, tako da na celom području Hrvatske danas postoji i deluje oko 1.500 povremenih pozorišnih družina, koje rade uglavnom kao sekcije masovnih organizacija — sindikata, Narodne omladine, Narodnog fronta, AFŽ-a, ili kao ogranci „Seljačke Sloge«, »Prosvjete«. Tako isto i broj stalnih družina od 55 narastao je na 125, od kojih desetak veoma dobrih, za koje se predviđa u Petogodišnjem planu da će prerasti u gradska profesionalna pozorišta.

★ **U Narodnoj Republici Hrvatskoj postoje 184 stalna bioskopa,** koje posećuje sve veći broj gledalaca. U prvom tromesečju 1947 celokupna poseta u bioskopima Hrvatske iznosila je 2,969.098 posetilaca. U istom razdoblju u godini 1948 posetilo je bioskopske pretstave 3,805.627 osoba, dakle skoro jedan milion posetilaca više.

Statistički podaci o poseti pretstava domaćih, sovjetskih i ostalih filmova pokazuju vrlo veliki porast poseta za domaće i sovjetske filmove, a opadanje poseta zapadnog filma. Tako je u prvom tromesečju 1947, kada je filmska produkcija domaćeg filma bila neznatna, domaće filmove gledao 47.451 posetilac, sovjetske filmove 1,690.397 posetilaca, a ostale inostrane filmove 1,146.127 posetilaca. U istom razdoblju 1948 godine, poseta domaćih filmova iznosila je 338.131, sovjetskih 2,360.230 posetilaca, a sve ostale filmove gledalo je 1,107.266 osoba. Iz ovog se vidi ogroman porast poseta domaćeg i sovjetskog filma. Porast poseta sovjetskih filmova iznosi 80%.

Izvršni odbor GNO u Zagrebu odobrio je kredit za podizanje letnje pozornice. Za vreme Zagrebačkog velesajma u parku »Maksimir« bilo je podignuto nekoliko podijuma, na kojima su nastupale kulturno-umetničke grupe. Za nedelju dana ove priredbe posetilo je oko 60.000 ljudi. Zasada će se letnja pozornica podići u parku »Maksimir«, dok se ne nađe pogodnije mesto za izgradnju amfiteatra. Hrvatsko narodno kazalište izvršiće na toj pozornici nekoliko opera tokom avgusta. Nastupiće i niz kulturno-umetničkih grupa.

SLOVENIJA

Pripreme za kulturni festival

Ovih dana održaće se u Tržiću, Železniki, Gornjoj Vasi, Škofjoj Loki i Kranju kulturni festival i narodne omladine Kranjskoga sreza. Ovi festivali biće priprema za okružni kulturni festival i savezni omladinski festival koji će se održati sledećih meseci u Beogradu.

★**Omladina Trbovljanskog sreza masovno učestvuje u pripremama za veliki omladinski festival u Beogradu.** U okviru priprema osnovano je kulturno-umetničko društvo »Mladi rudar«. Isto tako pojačan je rad po svim sekcijama društva. Omladina Trbovljanskog sreza masovno učestvuje u pevačkom horu, omladinskom orkestru, pozorištu i foklornoj grupi. U junu i julu ove godine omladina je organizovala više uspelih priredbi. Kulturno-umetničko društvo »Mladi rudar« pre festivala u Beogradu uzeće učešća na republikanskom festivalu.

BOSNA I HERCEGOVINA

Pokretni bioskopi obišli 318 sela

Preduzeće za raspodelu filmova Bosne i Hercegovine postiglo je u ovoj godini značajne uspehe na polju kulturno-prosvetnog uzdizanja širokih narodnih slojeva u ovoj republici. Za relativno kratko vreme, od januara do jula meseca ove godine, pokretni bioskopi ovoga preduzeća obišli su 318 sela ove republike i dali 452 pretstave, kojima je prisustvovalo preko 111.000 lica. Isto tako, u ovom periodu tri bioskopske ekipe obišle su veliki broj radilišta i dale 315 pretstava kojima je prisustvovalo 53.284 radnika. U garnizonima i jedinicama Jugoslovenske armije dve vojne ekipe dale su 106 pretstava koje je gledalo 45.659 boraca Jugoslovenske armije.

★**U preduzećima Tuzlanskog basena rad na kulturno-prosvetnom polju za poslednja tri meseca znatno je poboljšan.** Sindikalne podružnice Tuzlanskog basena učinile su za poslednja tri meseca oko 300 poseta obližnjim selima.

Preduzeća Tuzlanskog basena raspolažu sa 33 sindikalne biblioteke koje raspolažu obilnom literaturom. Na području basena uređeno je 38 crvenih kutića, tri radnička kluba i preko 10 čitaonica. Društvene prostorije sindikalnih podružnica Tuzlanskog basena raspolažu sa 67 radio aparata i većim brojem zvučnika. Na ovom terenu rade četiri stalna bioskopa, čije pretstave radnici brojno posećuju.

MAKEDONIJA

Rad Makedonskog narodnog pozorišta u 1947-48

U toku sezone 1947—48 Makedonsko narodno pozorište u Skoplju dalo je sledeće premijere: »Dohodno mesto« od A. Ostrovskog, »Rusko pitanje« od K. Simonova, »Begalku« od domaćeg autora Vasila Iljoskog i »Ženidbu« od N. Gogolja. Sve ove premijere prikazane su ukupno 101 put sa 57.398 posetilaca. Sem toga obnovljena je i Nušićeva komedija »Sumnjivo lice« koja je prikazana četiri puta sa 1.230 posetilaca.

Drama Makedonskog narodnog pozorišta u Skoplju u vremenu od 25 marta do 3 maja ove godine posetila je veća mesta drugih bratskih republika, među kojima: Niš, Novi Sad, Zagreb, Ljubljanu, Sarajevo, Dubrovnik i Cetinje. U svim ovim gradovima date su po tri pretstave, osim u Zagrebu gde je dato pet pretstava. Prikazani su komadi: »Sumnjivo lice« od B. Nušića, »Dohodno mesto« od A. Ostrovskog i »Ženidba« od N. Gogolja.

Preko leta pozorište je pošlo na turneju po NR Makedoniji i posetilo veći broj mesta.

★ **Državna Makedonska opera dala je u toku sezone 1947—48 tri premijere:** »Pajace« od Leonkavala, »Tosku« od Pučinija i »Orfeja« od Gluka, kao i režijski obnovljenu »Kavaleriju Rustikanu« od Maskanjija. Opera je u toku prošle sezone dala 24 pretstave sa 10.174 posetioca.

Usled nedovoljnog broja solista i nedostatka posebnog operskog orkestra i baletskog ansambla repertoar opere kretao se dosada u dosta uskim granicama. Uprava pozorišta još u toku prošle sezone preduzela je potrebne mere, kako bi se što pre otstranile ove teškoće. Organizovan je dvomesečni pripremni baletski kurs, koji su posećivali 50 redovnih kursista. Iduće sezone predviđeno je da se otvori baletska škola. Već su angažovani novi solisti, a u toku je formiranje operskog orkestra, koji će zameniti orkestar Radio-Skoplja.

---

gospodara materijalnu pomoć za sprečavanje borbe crnačkih masa. »Hauston informer« moljaka oglase kod železničkih i vazduhoplovnih saobraćajnih kompanija, autobuskih linija itd. Oni obećavaju najveću poslušnost u svima političkim pitanjima, a i ne misle da protestuju protivu diskriminacije onih crnaca koji se nalaze u službi tih preduzeća.

Izdavač »Atlant Worlda« (»Svet Atlante«), jedinih crnačkih novina u ovoj državi, Kornelius A. Skot izjavljuje da crnci stoje između dveju opasnosti: južne reakcije i severne Valasove politike. Jedno veliko preduzeće iz Nju Džersija primilo je nedavno pismo od izdavača crnačkih novina »Detroit tribjun«, Ulisa V. Bojkina, u kojem traži pomoć da bi mogao do krajnjih granica da proširi svoju kampanju protivu crnaca-komunista. Zašto moraju izdavači crnačkih listova, štampe najprezrenijih i najpotlačenijih parija, da spasavaju Ameriku i čovečanstvo od komunizma? Biznis i teror, to su dva sredstva američkog kapitalizma koja diriguju javnim mišljenjem. Kontrola banaka i trustova nad najvećim delom intelektualne produkcije — štampom, radiom, filmom i svima granama nauke i umetnosti —, i sve jača zavisnost intelektualnih radnika, a istovremeno i metodi zastrašivanja i proganjanja, odražavaju se na sličan način kod crnačkih umetnika i književnika kao i kod njihovih belih kolega.

Posle početnih pobuna, realističkih i socijalnih ostvarenja, zahvatila je i crnačke književnike izvesna kriza poverenja u nauku, napredak i humanizam, koja je već postojala u američkoj kulturi, i verovanje da su društvene prilike u kapitalističkoj Americi nepokolebljive. Mnogi su pobegli u maglovitost simbolizma, u jedan nihilistički i individualistički svet, umesto stvarnosti slikaju mistične i nezdrave falsifikate života. Ovaj razvoj još je očigledniji u romanu poslednjeg perioda, nego u lirici. Posle Klod Mak Keja najpoznatiji crnački romansijer Ričard Rajt, koji se pročuo svojim autobiografskim pričama »Black boy« (»Crni dečak«) i svojim revolucionarnim stihovima, u zaoštrenim klasnim prilikama, a da bi izbegao pritisak kapitalizma, odrekao se svoje revolucionarne mladosti, u kojoj je pisao ovakve stihove:

Ja sam crn i crne sam ruke video
stisnute u pesnice bunta
u stroju sa belim pesnicama belih radnika.
A jednog dana — i samo zato mogu
istrajati —
jednog dana biće s nama milioni i milioni
jednog crvenog dana kad pesnice provale
nove horizonte.

U svom romanu »The Native Son« (»Urođenički sin«), koji ima jako i negativno dejstvo na današnju generaciju crnačkih književnika, Rajt se odrekao ideje o mogućnosti borbenog saveza crnih i belih proletera, napustio tle samouverenja i samopouzdanja crnačkih masa, tako da njegov junak, izolovan do patologije, oseća i radi isto kao što rasistička štampa reakcije prikazuje crnca: on davi svoju belu ljubaznicu, uništava trag ubistva time što sagoreva njen leš, i stvara atmosferu jezivosti, straha i bezizlaznosti. Pod uticajem Kaldwela, Hemingveja, a naročito Štajnbeka (koji je prošao sličan put izmirenja sa buržoazijom), Rajt je fatalno dejstvovao na mlade crnačke književnike. Revolucionarni kritičar i pesnik Tiodor Uard, koji se odavna bavi sudbinom crnaca u Americi, osvetlio je u naprednom časopisu »Mejnstrim« ovaj razvitak najnovije crnačke proze. Uard uglavnom posmatra ove romane sa gledišta svetske politike i dokazuje na junacima i tematici njihovoj zbunjenost i povlačenje autora pred agresijom kapitalizma. U romanu »Blood on the forge (»Krv u kovačnici«), koji je objavljen 1941, Viljem Atevej obrađuje iz istoriske perspektive život crnačkih radnika u livnicama čelika, njihovu izolovanost, njihovu tragičnu sudbinu ocrtanu u slučaju trojice braće Mos. I ova tri brata, Melodi, Čajnataun i Big Met (Melodija, Kineski kvart i Veliko Jedro), putuju u tuđi svet severnih industriskih centara sa stotinama hiljada crnaca koji dolaze sa Juga namamljeni od agenata koji ih vrbuju. Deca belih radnika rugaju se pridošlicama. Beli radnici odnose se prema njima sa prezrenjem i nepoverenjem. Ni radničko voćstvo ne trudi se da ih svrsta u zajednički front. Tako oni nesvesno postaju štrajkbreheri i oruđe poslodavaca. Možda je Rajt hteo da ova tri brata Mos da prikaže kao simbole neznanja i neorijentisanosti crnačkih masa. Savladani i apatični, oni su usred velikih događaja, štrajkova i klasne borbe sputani svojim intimnim strastima, snovima i tragedijama. Samo Melodi čini bojažljive korake ka saznanju.

Čajnataun je oslepeo prilikom jedne eksplozije, a Big Met, pošto je saznao da ga njegova žena više ne voli, postaje pomoćni radnik uprave preduzeća i sadistički se sveti zbog svoje sudbine. On ubija svoju ženu, a njega ubijaju prilikom pokušaja razaranja kancelarije sindikata.

Atavej opisuje u ovom romanu preobražaj radnika sa plantaže u industriskog radnika, ali izgleda kao da je hteo reći da taj crnački radnik, još klasno nesvestan, ne nalazi put ka saznanju o svom položaju i ostaje još uvek ugrožen od strane belih radnika. Međutim, istorija je poslednjih godina pokazala da crnci nisu uvek štrajkbreheri. To je roman poraza, bez nade i perspektiva.

Drugi crnački romansijer. Karl Rateven Oford objavio je 1943 godine »The white face« (»Belo lice«). U ovoj knjizi pisac želi da ukaže na opasnost od Koglinovog pokreta, koji predvodi fašista Otac Koglin.

Oford ulazi toliko u detalje ove teme da se u njoj više ne razaznaju stvarna pozadina i potsticaji.

On prikazuje male jevrejske trgovce kao tlačitelje i ekploatatore crnaca u Harlemu ,tako da se iz ovoga može gotovo izvući antisemitski zaključak, pri čemu ostaju nevidljivi veliki kapitalisti. To je apstraktna ideja mržnje prema »belom licu«, koja rukovodi glavnog junaka Krisa. Radi se o belom čoveku kao takvom, koga Kris mrzi, a ne shvata da su milioni belaca, proletera, progonjeni od istih tlačitelja i eksploatatora kao i sam Kris. Rasna mržnja je ono što njega potstiče. On bi upravo hteo da se bori za slobodu crnaca, ali ga individualizam i anarhija vode u zamke fašizma, te on završava kao žrtva svoje slepe mržnje. Ma da je Ofordu poznata opasnost fašizma ,koji nalazi pristalice među masama neizgrađenih belih i crnih nezadovoljnika, kakav je i sam Kris, ipak tragičan završetak junaka dejstvuje destruktivno i ne pomaže crnačkim masama da se nađu na zajedničkom putu sa belim proleterima.

Čester B. Hajms objavio je 1945 roman »If he hollers let him go« (»Ako urliče, pusti ga«). On posmatra život i sudbinu crnaca kroz cinične poglede svoga junaka Boba, za koga su crnačke žene ograničene ili čak lakomislene a muškarci »sinovi veštica« koji bele ljude utoliko više vole ukoliko im ovi više zla čine. I njegov junak Bob teži za slobodom, ali u jednom užem egoističnom smislu, samoživo i bez veze sa stremljenjima njegova naroda, te završava na putu koji vodi ka katastrofi.

Hajms smatra saradnju sa radničkim pokretom belih ljudi problematičnom. On se odnosi prema sindikalnom pokretu negativno, skoro neprijateljski. Nesumnjivo je da mnogi sindikati zauzimaju nazadnjačko gledište po pitanju crnaca. U izvesnom pogledu oni se drže skuta buržoazije, i nisu se u svojim redovima pozabavili pitanjem diskriminacije crnaca. Međutim, postoji pokret koji raste odozdo i svrstava crnačke mase u klasnu sindikalnu borbu, jer samo taj put omogućuje jedinstvenu i uspešnu borbu. Nepoverenje, koje Hajms širi protiv sindikata belih radnika, samo pomaže kapitalistima i sprečava mobilizaciju crnačkih masa.

En Petri, koja je 1946 objavila roman »The street« (»Ulica«) pretstavlja jednu od najzanimljivijih pojava crnačke literature.

I ova osećajna spisateljica puna je gorčine i rezignacije. Ovakav život američkih crnaca, upregnutih u jaram predrasuda belih ljudi i prignječenih ekonomskom nepravdom, a progonjenih mržnjom, njoj izgleda bezizlazan Njena junakinja ide osamljena tražeći sreću i sadržaj života. Spisateljica u stvari iznosi realističkom snagom bedu i potištenost crnačkih masa, ali tu nigde nema osećanja zajednice, niti glavna junakinja nalazi pravac na put kolektiva. Atmosfera je puna tame i tragike, bez ikakvog optimizma, bez požrtvovanja koje odlikuje baš crnačke majke i žene.

Peti po redu je roman »The foxes of Harrow« (»Harovske lisice«) od Frank Jerbija, koji je objavljen 1946 godine. To je vešto napisana knjiga koja na filmski način prikazuje vesele utakmice brodova, dramatične epidemije kuge i ratove, sve u brzom smenjivanju. Lepe, rasne mulatkinje, otmeni kavaljeri i beslovesni robovi — to su ličnosti koje su pomogle ovoj knjizi da postigne veliku prođu. Jerbi opisuje Stefena Foksa, posednika iz Luizijane. To je oštro ocrtana despotska figura koju »konji, psi, crnci i žene« slepo slušaju. Istina, pisac ne opisuje ovu ličnost bez izvesne ironije. i prikazuje nadmenost i dekadenciju gospodske klase u prividnoj objektivnosti. ali on pokazuje i njihovu nadmoćnost nad neupućenim, tupim i zavisnim robovima. Umesto da čitaocu na kraju knjige bude jasno da uspesi gospodara idu preko leđa robova, njegovi uspesi prikazani su kao plod hrabrosti i preduzimljivosti, te skoro izgleda da je eksploatator i tlačitelj dobronameran, čovečan i valjan

Jerbi ustvari podgreva staru priču: romantična legenda o aristokratskoj nadmoćnosti Juga, koju je kreirao Grifit u filmu »Rađanje jedne nacije«; zatim Mihael Kurtis u filmu »Kapetan Blad« o ozloglašenim trgovcima robljem sa Karipskog Mora, da bi najzad postigla vrhunac u romanu i filmu »Gone with the wind« (»Prohujalo sa vihorom«), koji je režirao Viktor Fleming. Samo 1944 godine 64 miliona posetilaca bioskopa u SAD i Kanadi gledalo je ovaj film, gde je prikazano kao da su u građanskom ratu, koji je doneo formalno ukidanje ropstva, južne države ideološki pobedile pošto su »crnci zanavek ostali politički, socijalno i ekonomski inferiorni robovi«.

U svom pismu američkoj radničkoj klasi (1918 g.) Lenjin je rekao da američki narod, koji je nekada poveo revolucionarni rat protiv feudalnog ropstva, sada živi kao plaćeni rob u rukama američkih milijardera. Postoje crni i beli najamni robovi, i dok buržoazija pokušava da rasno podeli jedinstveni front radnika i iskoristi predrasude rasne nadmenosti, čak i neki napredni crnački književnici nisu shvatili da put ka slobodi crnaca u SAD može da vodi samo kroz pobedu celokupnog proletarijata nad eksploatatorskim kapitalističkim sistemom.

Jedan pozorišni komad kritičara i pesnika Tiodora Uarda zove se »Gusta bela magla« («Big white fog«); to je magla predrasuda belih ljudi, koja je zbunila crnačke mase i sakrila im jedini put. Pa ipak oni počinju, i to u sve većoj meri, da nalaze svetlost marksizma i lenjinizma.

UREDNICI:
Jovan Popović i Milan Dedinac

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.

Za inostranstvo na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Broj čekovnog računa 1-9060049
Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović. Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.